

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Apologeticus contra gentes

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

[Venedig], nicht nach 1494

Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticus adversus gentes

[urn:nbn:de:bsz:31-300421](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300421)

De Ignorantia, Caput Primum.

Non licet uobis romani imperii Antistites in aperto & ipso fere uertice ciuitatis praesidentibus ad iudicandum palam dispicere: & coram examinare quid sit liquido in causa christianorum: sed ad hanc solam spetiem auctoritas uestra de iusticie diligentia in publico aut timet aut erubescit inquirere: si denique quod proxime accidit domesticis iudiciis nimis operata secte huius infestatio obstruit uiam defensionis: liceat ueritati uel occulta uia tacitarum litterarum ad aures uestras pertuenire: nihil de causa sua deprecatur: quia nec de conditione miratur: scit se peregrinam in terris agere: inter extraneos facile inimicos inuenire. Ceterum genus sedem spem gratiam dignitatem in caelis habere: unum gestit interdum ne ignorata damnetur: quid hic deperit legibus in suo regno dominantibus si audiarur? An hoc magis gloriabitur potestas earum: quo etiam auditam damnabunt ueritatem? Ceterum inauditam si damnent praeter inuidiam iniquitatis: etiam suspicionem merebuntur alicuius conscientie: nolentes audire: quod auditum damnare non possint. hanc itaque primam causam apud uos collocamus iniquitatis odii erga nomen christianum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & reuincit: qui uidetur excusare ignorantia scilicet. Quid enim iniquius: quam ut oderint homines quod ignorant: etiam si res meretur odium? Tunc etenim meretur cum cognoscitur an mereatur: uacante autem meriti noticia: unde odii iusticia defenditur? quae non de euentu: sed de conscientia probanda est: cum ergo propterea oderunt homines: quia ignorant quale sit: quod oderunt: cur non liceat eiusmodi illud esse: quod non debeant odifese? Ita utrunque ex alterutro redarguimus: & ignorare illos dum oderunt: & iniuste odifese dum ignorant. Testimonium ignorantie est: quae iniquitatem dum excusat condemnat: cum omnes qui retro oderant: quia ignorabant quale sit: quod oderant: simul ut desinunt ignorare cessant & odifese. Ex his fiunt christiani utique de comperto: & incipiunt odifese quod fuerant & profiteri quod oderant: & sunt tanti quanti & denotantur: obsessam uociferantur ciuitatem in agris: in castellis: in insulis ob christianos: omnem sexum aetatem conditionem etiam dignitatem transgredi ad hoc nomen. quasi detrimento merent: nec tamen hoc ipso modo ad estimationem alicuius latentis boni promouent animos. Non licet rectius suspicari: non libet proprius expediri: hic tantum urbana curiositas torpescit: amant ignorare cum alii gaudeant cognouisse. Quanto magis hos Anacharsis denotasset imprudentes: de prudentibus iudicantes: quam musicos de musicis malunt nescire: quia iam oderunt: adeo quod nesciant praedudicant id esse: quod si sciant odifese non poterant: quando si nullum odii debitum deprehendatur optimum utique sit desinere. iniuste odifese. Si uero de merito constet: non modo nihil odii detrahatur: sed amplius acquiratur. Ad perseverantiam etiam iustitiae ipsius auctoritate. Sed non ideo inquit bonum: quia multos conuertit: quanti. n. ad malum performantur: quanti transfuge in peruersum quis negat tamen quod uere malum est: ne ipsi quidem quos rapit defendere pro bono audent: omne malum aut timore aut pudore natura perfudit. Denique malefici gestiunt latere: deuitant apparere trepidant deprehensi negant accusati: nec torti quidem facile aut semper confitentur: certe condemnati merent: dinumerant in semetipsos mentis male impetus: uel fato: uel astris impurant: nolunt enim suum esse: quia malum agnoscunt: christianis uero quid simile? neminem pu

der: neminem poenitet nisi plane retro non fuisse. Si denotatur: gloriatur si accusatur non defendit. Interrogatus uel ultro confitetur: dānatus gratias agit. Quid hoc mali ē quod naturam mali non habet: Timorem: pudorem: tergiversationem: poenitentiam: deplorationem. Quod hoc malum est: cuius reus gaudet: cuius accusatio uotum ē: & poena se licitas: non potes dementiam dicere: qui reuinceris ignorare? Si certum est deniq; nos nocentissimos esse: cur a uobis ipsis aliter tractamur: q̄ pares nostri. i. ceteri nocētes: cū eiusdem noxę eadem tractatio deberet peruenire. Quodcūq; dicimur: cū alii dicuntur & proprio ore & mercenaria aduocatione utuntur ad innocentia suę cōmendationem: respōdēdi altercandi facultas patet: quādo nec liceat idē defensos & inaudios omnino damnari: sed christianis solis nihil permittitur loqui: quod causam purget: quod ueritatem defendat: quod iudicem non faciat iniustum. Sed illud solum expectatur quod odio publico necessarium est: confessio nominis non exanimatio criminis: quando si de aliquo nocēte cognoscatis non statim confessio eo nomine homicidæ uel sacrilegi uel incesti uel publici hostis: uel de nostris eulogiis loquar contenti sitis ad pronuntiandum: nisi & consequentia exactis qualitatē facti: locum: numerum tempus conscios socios. Caput. ii.

Enobis nihil tale cū atque extorquere oporteret: quod cū falso iactatur q̄ quisq; iam infanticidia degustasse: quod incesta contenebrasset: qui coci: qui canes affuissent. O quanta illius pręsidis gloria si eruisset aliquē: qui centum iam infāres comedisset. At q̄ inuenimus inquisitionē quoq; in nos prohibeam. Plinius. n. secūsus cū puinciā regeret: damnatis quibusdā christianis: quibusdā gradu pulsis: ipsa iamē multitudine perturbatus: quid de cetero ageret consuluit tunc Troianum imperatorem: allegans pręter obstinationem non sacrificandi nihil aliud se de sacramentis eorum compuisse: q̄ cœtus ante lucanos ad canendum Christo & deo: & ad confœderandam disciplinam: homicidium: adulteriū: fraudem: perfidiam: & cetera scelera prohibentes: tunc troianus rescripsit. Hoc genus inquirendos quidem non esse: oblatos uero puniri oportere. O sententiam necessitate confusam: negat inquirendos ut innocentes: & mandat puniri ut nocentes. Parcit: & scæuit: dissimulat: & animaduertit. Quid temetipsum censura circumuenis? Si damnas cur non & inquis? Si non inquis cur non & absoluis? Latronibus uestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur: in reos ma estatis & publicos hostes omnis homo miles est: ad locios ad conscios inquisitio usq; extenditur: solum: christianum inquiri non licet: offerri licet: quasi aliud esset actura inquisitio q̄ oblatio. Damnatu ergo oblatum: quem nemo uoluit requisitum: qui puro iam non meruit: ideo poenā quia nocens est: sed quia non requirendus inuentus. Itaq; nec in illo ex forma malorū iudicandorum agitis erga nos: quod ceteris negantibus adhibetis tormenta ad confitēdū solis christianis ad negandum: cum si malum esse: nos quidem negaremus non uero cōfiteri tormentis compelleretis: neq; enim ideo non putaretis requirenda: quæ stionibus scelerata quia certi essetis admitti ea ex nominis confessione: qui hodie de confesso homicidia scientes homicidium qd sit: nihilominus ordinē extorquetis admissi: quo peruersus cū pręsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione cogitis tormentis de cōfessione decedere: ut negantes non mē pariter utiq; negemus & scelera: de quibus ex cōfessione nostrę pręsumperatis. Sed opinor non uultis nos perire: quos pessimos creditis. Sic n. soletis dicere: homicide nega: laniari iubere sacrilegū si confiteri p̄seuerauerit. Si nō ita agitis circa nos nocentes. ergo nos inocētissimos iudicatis. cum quasi inocētissimos non uultis in ea confessione p̄seuerare quā necessitatē nō iusticia damnandā a uobis sciat. Vociferatur homo christianus sum. qd ē dici. tu uis audire qd non ē. ueritatis extorque dē prę

fides de nobis solis mēdaciū elaboratis audire. Hoc sum inquit qđ queris an sim: qđ me torques in peruersum: confitebor & torques. quid faceres si negarē: plane alius negatibus non facile fidē accōmodatis: nobis si negauerimus: statim creditis: suspecta sit nobis ista puerfitas: nequa uis lateat in occulto: quēnos aduersus formā: aduersus naturā iudicandi contra ipsas quoq; leges ministret. nisi fallor enim leges malos erui iubent non abscondi: confessos damnari p̄scribunt non absolui: Hoc senatusconsultū: hoc principū mandata definiunt: hoc impium cuius ministri estis ciuilibis nō tyrānica damnatio est. Apud tyrānos enim tormenta etiā pro p̄cena adhibeantur: apud uos soli quēstioni tēperatur ueltrā illis seruare legē usq; ad cōfessionē necessariam: etiam si cōfessione perueniatur: uacabūt: sententia opus ē: debito p̄cne nocens expungendus ē: non eximendus: deniq; illū nēo gestit absoluere: non licet hoc uelle: Ideo nec cogitur quisq; negare christianū hominē oīum scelerum reū: deorum imperatorum: legū morum naturæ totius inimicū existimas & cogis negare ut absoluas: quē non poteris absoluere nisi negauerit. Pręuaricaris in leges: uis ergo neget se nocentē: ut eum facias inocentem: equidem inuitum iā nō de p̄terito reū: unde ista peruersitas: ut etiā illud nō recogiteris: sponte cōfesso magis credendū esse: q̄ p̄uim neganti: uel ne compulsus negare: nō ex fide negarit: & absolutus ibidem post tribunal de uestra rideat æmulatione: itē christianus. Cū igitur in oībus nos aliter dispositi: q̄ ceteros nocentes ad unum concedendo: ut de eo nomine excludamur. Excludimur enī si facimus quæ faciunt non christiani: intelligere potestis non scelus aliquid in causā esse: sed nomen quod quēdam ratio æmulę operationis insequitur. Hoc primū agens ut homines nolint scire pro certo: quod se nescire pro certo sciunt. Ideo & credunt de nobis quę non p̄bantur: & nolunt inquiri: ne p̄bentur non esse quæ malunt credidisse: ut noīe illius æmulæ rationis inimicū p̄sumptis non p̄batis criminibus de sua sola cōfessione damnetur. Ideo torquemur confitentes & punimur perferuantes: & absoluiur negantes: quia nominis p̄aliū est. Deniq; quid de tabella recitatis illū christianū: cur non & homicidā? Sed homicida christianus: cur non & incæstus: uel quodcunq; aliud non esse creditis? In nobis solis pudet aut piget ipsis nominibus scelerum pronunciare. Christianus si nullius criminis reus est: nomen ualde infestū: si solius nominis crimen est.

Caput. iiii.

Vid quod ita plariq; clausis oculis in odiū eius impingunt: ut bonū alicui testimonium ferētes admisceant nominis exprobatōnē. Bonus uir Caius Seius sed malus tantū q̄ christianus. Item alius ego Lucium sapientē uirū repente factū christianū: nemo retractat: ne ideo bonus Caius: & prudens Lucius: quia christiāus: aut ideo christianus quia prudens & bonus. Laudant quæ sciunt: uituperant quæ ignorant: & id quod sciunt: eo q̄ ignorant irrumpunt: cum sit iustius occulta de manifestis p̄uadicare: q̄ manifesta de occultis p̄damnare: alii quos retro ante hoc nomen uagos uiles improbos nouerant: ex ipso denotant q̄ collaudant: cęcitate odii in suffragiū impingūt: q̄ mulier: q̄ lasciuia: q̄ festiua: quis iuenis q̄ Lucius: q̄ Amasius facti sunt christiani. Ita nomen emendationi iputatur nōnulli ēt de utilitatibus suis cum odio isto paciscuntur: cōtenti iniuriā dū ne domi habeant quod oderunt: Vxorē iam pudicam maritus iā non zelotipus: subiectū pater retro patiens abdicauit: seruū iam fidelē dominus olim mitis ab oculis relegauit: ut quisq; hoc nomine emendatur offendit: tanti non ē bonū quanti odiū christianorū: nunc igitur si noīs odiū ē. Quis noīs reatus: quæ accusatio uocabulorum? nisi aut barba: sonat aliqua uox noīs: aut infastū: aut maledicū: aut impudicū. Christianus uero q̄rum interpretatio ē de unctiōne deducitur. Sed & cū p̄peram christianus p̄uunciatur a nobis. Nā nec noīs est noticia penes uos de sua uitate uel benignitate cōpo

fitum est: oditur ergo in hominibus innocuis etiam nomen innocuū. At. n. secta oditur
in homine utiq; sui auctoris. Quid noui si aliqua disciplina de magistro cognomentū se-
cutoribus suis inducit: nōne philosophi de auctoribus suis nūcupantur? Platonici: Epi-
curi: Pythagorici et alocis conuenticuloꝝ & stationum suarū stoici: academi: atq; me-
dici ab Erasistrato: & grāmatici ab Aristarcho: coci etiā ab Apicio: nec tamen quenq; of-
fendit p̄fessio nois cum institutione transmissa ab institutore: plane si qui p̄bant malam
sectā & ita malum & auctore. is probabit & nomē malum dignū odio de reatu secte. &
auctoris: Ideoq; ante odiū nois cōp̄erebat prius de auctore sectā recognoscere. uel aucto-
rē de secta. At nūc utriusq; inquisitione & agnitione neglecta nomē detinetur. nomen expu-
gnatur: & ignota sectā ignotū & auctore uox sola p̄dānat. q̄a noiatur nō q̄a reuicūtur:
atq; ideo q̄ si p̄fatus hęc ad sugillandā odii erga nos publici iniquitatē iā de cā inocētię
cōsistā: nec tantū refutabo q̄ nobis obiciuntur. Sed et ipsos retorquebo q̄ obiciūt: ut
ex hoc quoq; sciant hoies in christianis non esse: quę in se nesciūt esse simul uti erubescāt
accusantes non dico pessimi optimos. sed iā ut uolunt cōpares suos. Respondebimus ad
singula quę in occulto admittere dicimur: quę illos palā admittentes inuenimus. in qui-
bus scelesti. in quibus uani. in quibus dānandi. in quibus irridendi deputamur. Sed quo-
niā cū ad oīa occurrit ueritas nostra. postremo legū abstruitur aucteritas aduersus eā: ut
aut nihil dicatur retractandū esse post leges. aut ingratas necessitas obsequii p̄feratur ue-
ritati de legibus prius cōcurrā uobiscū ut cū tutoribus legū. De legibus. Caput. iiii.

Am primū cum dure definitis dicendo. Non licet esse uos. & hoc sine ullo retra-
ctu humaniore p̄scribitis. uim profitemini. & iniquā ex arce dominationē. si
ideo negatis licere quia uultis: non quia debuit non licere qd̄ si quia non debet
ideo nō uultis licere. sine dubio id nō debet licere: qd̄ male fit: & utiq; hoc ipso p̄iudica-
tur licere: qd̄ bene fit. Si bonū inuenero esse: qd̄ lex tua p̄hibet: nōne ex illo p̄iudicio
p̄hibere me potest? Quod si malū esset iure p̄hiberet: si lex tua errauit: puto ab hoie cō-
cepta est: neq; enim de cœlo ruit. Miramini hominem aut errare potuisse in lege conden-
data: aut respuisse in reprobanda: non enim & ipsius Licurgi leges a lacedæmoniis emen-
data: tantū auctori suo doloris incusserūt: ut i secessu inedia de semetipso iudicaret: Non
ne & uos quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis totā illā ueterem
& squalentē siluā legū nouis principalium rescriptorū & edictorum securibus truncatis &
ceditis? Nōne uanissimas papias leges: quę ante liberos suscipi cogunt. q̄ Iulie matrimo-
nium contrahi: post tantę aucteritatis senectutē heri Seuerus cōstantissimus principum
exclusit? Sed & iudicatos in ptes secari a creditoribus leges erant: consensu tamē publico
crudelitas postea erasa est in pudoris notā: capitis pœna conuersa ē. Bonorum adhibita p̄-
scriptio suffundere maluit hois sanguinem q̄ effundere. Quod adhuc uos repurgandę le-
ges latent: quas neq; annoꝝ numerus neq; cōditorum dignitas cōmendat: sed æquitas so-
la: & ideo cum iniquę recognoscuntur merito dānantur: licet damnēt: quo modo iniquas
dicimus: immo si non puniunt etiā stultas: si uero facta: cur de solo nomine puniunt fa-
cta: quę in aliis de admissio non de noie probata defendunt: incestuosus sum: cur non re-
quirūt infanticidia: cur non extorquent: in deos. in cæsares aliquid cōmitto: cur non audi-
or: q̄ habeo quo purger: nulla lex uetat disuti: qd̄ prohibet admitti quia neq; iudex iuste
ulciscitur: nisi cognoscat admissum esse qd̄ non licet: neq; qs fideliter legi obseqtur: igno-
rās q̄le sit quod ulciscitur lex. Nulla lex sibi soli cōscientiam iusticię suę debet: sed eis a q̄-
bus obsequiū expectat. Cæterū suspecta lex est: quę probari se non uult. Improba autē
si non probata dominetur. Contra idola. Caput quintū.

T de origine aliquid retractemus eiusmodi legū uetus erat decretum: ne quide-
us ab impatore cōsecraretur: nisi a senatu pbaretur. M. Acilius de deo suo al-
burno: facit & hoc ad cām nostrā: quod apud uos de humano arbitratu diuini-
tas p̄fatur: nisi homini deus placuerit: deus nō erit. homo iā deo ppitius esse debet.
Tiberius ergo cuius tpe nomen christianū in seculū introiuit annuntiatū sibi ex syria pa-
lestina: q̄ illic ueritatē illius diuinitatis reuelarat. detulit ad senatū cū prerogatiua suffra-
gii sui senatus. quia nō ipse pbauerat respuit. Caesar i snia māsit. cōminatus piculū accu-
satoribus christianorū. cōsulite cōmentarios uestros. illic repietis primū Neronē in hāc se-
ctā. tū maxime Romā orientē caesariano gladio ferocisse. sed tali dedicatore dānationis
nostrē et gloriemur. qui. n. scit illū intelligere pōt. nō nisi aliquid bonū grāde a nerone dā-
natū temptauerat & Domitianus pratio: Neronis de crudelitate: sed quia & homo facile
ceptū repressit: restituit etiam quos relegauerat: tales semp nobis insecutores iniusti im-
pii turpes: quos & ipsi damnare consueuistis: a quibus damnatos restituere soliti estis. Cate-
rum de tot exinde principibus ad hodiernū diuinū humanumq̄ sapientibus edite aliquē
debellatorem christianorū: at nos contrario edimus protectorem. Si litteræ Marci Aure-
lii grauisissimi imperatoris requirantur: quibus illam germanicam sitim christianorū forte
militum p̄cationibus impetrato imbrī discussam contestatur: sicut palam ab eiusmodi
hominibus p̄nam dimouit: ita alio modo palam dispersit: adiecta etiam accusatoribus
damatione: & quidem tetriore.

Caput sextum.

Vales ergo leges istā quas aduersus nos soli exercent impij: iniusti turpes demē-
tes uani: quas Traianus ex parte frustratus est: uetando inquiri christianos: quas
nullus Hadrianus quāq̄ curiositatū oīum explorator: nullus Vespasiāus quāq̄
iudicorū debellator: nullus pius: nullus uerus impressit: facilius utiq̄ pessimi ab optimis
quibusq̄: ut ab æmulis q̄ a suis sociis eradicandi iudicarentur. Nunc religiosissimi legū &
paternorū institutorum protectores & cultores: respondeant uelūm de sua fide & honore
& obsequio erga maiorum consulta si a nullo descuerunt: si in nullo exorbitauerūt: si nō
necessaria & aptissima quāq̄ disciplinē obliterauerunt: quoniam illę leges abierunt sum-
ptum & ambitionem comprimentes: quæ centam ara nō amplius in cœnam subscribiu-
bebant: nec amplius q̄ unam inferri gallinam: & eam nō saginatam quæ patricium quod
decem pondo argenti habuisset pro magno titulo ambitionis senatu submouebat: quæ
theatra stuprandis moribus orientia statim destruebant: quæ dignitatem & honestorum
nataliū insignia non temere: nec impune usurpari sinebant. Video. n. & centenarias cœnas
a centenis iam festertis dicendas: & i lances parę est si senatorū & nō libertinorū: uel adhuc
flagra rumpentiū argentaria metalla producta uideo & theatra nec singula satis esse: nec
nuda. Nā ne uel hyeme uoluptas impudica frigeret primi lacedæmonii penulā ludis exco-
gitarūt: uideo & iter matrōas atq̄ postribulas nullū de habitu discrimē relictū circa fœmi-
nas q̄dem ēt illa maiorū instituta ceciderūt: q̄ modestiē. q̄ sobrietati p̄ocinabātur: cū au-
rū nulla norat prater unico digito quē sp̄sus oppignerasset p̄nubo ānulo: cū mulieres:
usq̄ adeo uino abstinere: ut matronam ob resignatos cellę uinarię loculos sui inedia neca-
rint. Sub Romulo uero quę uinū attigerat: impune a Mecenio martio trucidata ē. Iccir-
co & oscula propinqs offerre: & necessitas erat ut spiritu indicarentur: ubi ē illa scelicitas
matrimoniorū de moribus utiq̄ p̄sperata: quę p̄ ānos ferme sexcentos ab urbe cōdita nul-
la repudiū domus scripsit: at nunc in fœminis p̄rauro nullum leue est membrum: p̄e-
uino nullū liberū est osculum: repudiū uero iam & uotum est quasi matrimonii fructus
etiam circa ipsos deos uestros quæ prospecte decreuerant: patres uestri idē uos obsequē-
tissimi rescidistis: libere patrē cū mysteriis cōsules senatus auctoritate nō modo urbe: sed

uniuersa Italia eliminauerunt: Serapidem & Isidem & Arpocraten cum suo Cynocephalo
 in capitolio prohibitos inferri: id est curia deorum pulsos Piso & Gabinius consules non utique
 christiani eueris etiam aris eorum abdicauerunt turpium & ociosarum superstitionum uitia co-
 hibentes: his uos restitutus summam maiestatem contulistis. Vbi religio: ubi ueneratio maiori-
 bus debita a uobis: habitu uictu & instructu: sensu: ipso denique sermone pauis renuntialtis:
 Laudatis semper antiquitatem: & noue de die uiuistis: per quod ostenditur dum a bonis maiorum insti-
 tutis deceditis: ea uos retinere & custodire que non debuistis: cum que debuistis non custodistis.
 Adhuc quod uidebimini fidelissime tueri a patribus traditum: in quo principaliter reos trans-
 gressionis christianos destinastis: studium dico deorum colendorum: de quo maxime errauit an-
 tiquitas: licet Serapidi iam iam Romano aras. restructeritis: licet Baccho iam italico furi-
 as uestras imolaretis: suo loco ostendam: proinde despici: & negligi: & destrui a uobis ad-
 uersus maiorum auctoritatem. nunc. n. ad illam occultorum facinororum infamiam respondebo:
 ut iam mihi ad manifestiora purgem. Dicimur sceleratissimi de sacramento infanticidii: &
 pabulo iudearum: & post conuiuium incesto quod euerituros luminum canes: leones. s. tene-
 brarum libidinum impiarum inuerecundiam percurent. Dicimur tamen semper: nec uos quod tam
 diu dicimur erueri curatis. Ergo aut eruite si creditis: aut nolite credere: qui non erulistis:
 de uestra nobis dissimulatione prescribitur non esse: quod nec ipsi audetis erucere: longe ali-
 ud munus carnificii in christianos impatis: non ut dicant que faciunt: sed ut negent quod sunt
 celsus istius discipline: ut iam edidimus a Tiberio est: cum odio sui cepit ueritas simul atque
 apertit inimica est: tot hostes eius quot extranei: & quidem proprie ex emulatione iudei: ex co-
 cussione milites: ex natura. ipsi etiam domesticis nostris quotidie obsidemur: quotidie perdi-
 mur in ipsis plurimum ceteribus & congregationibus nostris opprimimur. Quis unquam taliter
 uagienti infanti supuenit: quis eruenta ut inuenerat cyclopum & syrenarum ora iudici referauit:
 quis uel in uxoribus aliqua imunda uestigia deprehendit: quis talia facinora cum inuenisset
 cellauit: aut uendit ipsos trahens homines? Si semper latemus quando perditum est: quod ad-
 mittimus. Immo a quibus perditum potuit: ab ipsis. n. reus non utique: cum uel ex forma oibus my-
 steriis silentii fides adhibeatur: samothracia & eleusinia reticentur: quanto magis talia que per-
 dita matris humanam aduersione peruocabunt dum diuina seruantur. Si ergo non ipsi perdi-
 tores sui sequitur ut extranei: & unde extraneis noticia: cum semper etiam impiarum initiatio-
 nes arceant profanos: & arbitris caueatur: nisi si impii nimis mettuunt:

Non esse credendum famam. Caput. vii.

Natura fame oibus nota est. utque est fama malum quo non uelocius uellum: cur malum
 fama? quia uelox an quia plurimum mendax: quare nec tunc quidem cum aliquid ueri affert si-
 ne mendacii uitio est detrahens: adiciens: demutans de ueritate. Quid? quod ea illi
 conditio est: ut non nisi cum meretur perseueret: & tam diu uiuit: quam diu non perbat. Si quidem ubi perba-
 uit cessat esse: & quasi officio nuntiandi functa rem tradit: & exinde res tenetur: res nota
 tur: nec quisquam dicit: uerbigra: fama est hoc Romam factum: aut fama est illum per uincia sortitum.
 Sed sortitus est ille per uincia: & hoc factum est Romam: fama incerti locum non habet: ubi certum
 est: an uero fama credat. nisi inconsideratus: quia sapiens non credit incerto: omnium est existi-
 mare quanta cumque illa ambitione diffusa sit: quantacumque asseueratione constructa: quod ab uno
 aliquando principe exorta sit: necesse est exinde intra duces linguarum: & aurium serpat. & ita
 modici seminis uitium cetera rumoris obscurat. ut nemo recogitet ne primum mendaci-
 um seminauerit: quod sepe fit: aut ingenio emulationis aut arbitrio suspicionis aut non
 noua sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Bene autem quod omnia tempus reuelat
 testibus etiam uestris proverbiis atque sententiis ex dispositione nature: que ita ordinauit:
 ut nihil diu lateat etiam quod fama non distulit. merito igitur fama tam diu conscia sola est scelerum

christianorum. hanc indicem aduersus nos profertis. que quod aliquando iactauit. tantoque spatio in opinionem corroborauit. usque adhuc probare non ualuit.

Caput. viii.

Uel si fidem naturæ ipsius appellem aduersus eos qui talia credenda esse præsumunt: ecce proponimus horum facinororum mercedem uitam æternam repromittunt: credite interim: de hoc. n. quæro an & qui credideris tanti habeas ad eam tali conscientia puenire: ueni: demerge ferrum in infantem nullius inimicum: nullius reum: omnium filium:

uel si alterius officium est: tu modo assiste morienti homini antequam uiuit: fugientem animam nouam expecta: excipe rudem sanguinem: co panem tuum facia: uescere libenter: Interea discumbens dinumera loca: ubi mater ubi soror nota diligenter: ut cum tenebre ceciderint canine non erres: piaculum. n. admisceris: nisi incestum feceris: talia iniciatus & consignatus uiuis in æuum: cupio respondeas si tanti æternitas: aut si non ideo nec credenda etiam si credideris: nego te uelle: etiam si uolueris nego te posse: cur ergo alii possunt si uos non potestis: cur non possitis si alii possunt: alia non opinor natura Cynopene aut Sicapodes alii ordines dentium: alii ad incestam libidinem nerui: qui ista credis: de homine potes & facere: homo es & ipse quod & christianus: qui non potes facere: non debes credere: homo est enim & christianus: quod & tu. Sed ignorantibus subiicitur & imponitur: nihil. n. tale de christianis asseuerari sciebant: obseruandum utique sibi & omni uigilantia inuestigandum. At qui uolentibus iniciari moris est opinor: prius patrem illum sacrorum adire: quæ præparanda sint describere: tum ille infanti necessarius adhuc tener: quæ nesciat mortem qui sub cultro tuo rideat. Item panis quo sanguis uirulentiam colligas. præterea candelabra & lucernæ & candelæ aliqui & offulæ quæ illos ad euerisionem luminum extendant ante omnia cum matre & sorore tua uenire debebis. quid si noluerint uel nullæ fuerint quod denique singulares christiani: non erit opinor legitimus christianus nisi frater aut filius quid nunc & si ista omnia ignaris præparatur: certe postea cognoscunt: & sustinent: & ignoscunt. Timent plecti si proclamant: qui defendi merebuntur: qui etiam ultro pite malint: quæ sub tali conscientia uiuere. Age nunc timeant: cur etiam pfeuerant. Sequitur. n. ne ultra uelis id te esse quod si prius scisses non fuisses. Hæc quoque magis refutauerim a uobis fieri ostendat: partim in aperto & partim in occulto: per quod forsitan & de nobis credidistis: infantes penes aphyricam Saturno imolabantur: palamque ad præconsulatam Tiberii: qui eosdem sacerdotes in eisdem arboribus templi sui obumbrati cibus scelestis uotiuus crucibus exposuit: teste militia patriæ nostræ: quæ id ipsum munus illi præconsuli functa est. Sed & nunc in occulto pfeueratur hoc sacrum facinus: non solum uos continent christiani: nec ullum scelus in perpetuum eradicatur: aut mores suos aliquis deus cum propriis filius mutat. Saturnus non peccat extraneis: utique non parcendo pfeuerabat: quos quidem ipsi parentes sui offerebant: & libentes respondebant: & infantibus blandiebatur ne lachimantes imolarerentur: & tamen multum homicidio parricidium differt: maior ætas apud gallos Mercurio psecatur: remitto Tauricas fabulas theatris suis. Ecce in illa religiosissima urbe Aeneadae piore est Iuppiter quidam: quem laudis suis humano pluunt sanguine: sed bestiarum inquit opinor hoc munus quæ hominis: an hoc turpius quæ mali hominis: certe tamen de homicidio funditur. O Iouem christianum & solum patris filium de crudelitate: sed quoniam de infanticidio nihil interest. sacro an arbitrio perpetretur. licet parricidium homicidio intersit. couertat ad populum quod uultis ex his circumstantibus. & in christianorum sanguinem hiantibus ex ipsis etiam uobis iustissimis. & si uerissimis in nos præsidibus apud conscientias pulsem. quæ natos sibi liberos enectent. Siquidem & de genere necis differt utique crudelius in aqua spiritum extorquetis. aut frigori & fama. & cibus exponitis. ferro. n. mori ætas quoque maior optauit. nobis uero homicidio semp: interdico etiam conceptum

utero: dum adhuc sanguis in hominem deliberatur: dissoluere non licet: homicidii festi-
tio est prohibere nasci: nec refert natam quis eripiat animam: an nascentiū distribuet: ho-
mo est & qui est futurus: etiam fructus omnis iā in semine est: de sanguinis pabulo & eius
modi tragicis ferculis legite: nec ubi relatum sit: est apud herodotū opinor diffusum bra-
chiis sanguinem ex alterutro degustatum: nationes quasdam fæderi comparasse. Nescio
quid & sub Catilina degustatū ē. Aiunt apud quosdā gentiles scytharum defunctū quē
que a suis comedi: longe excurro: hodie istic bellonæ sacratus sanguis de femore prociſso
i palmulam exceptus: & suis datus signatis. Item illi q̄ munere i harena noxiorum iugu-
latorem sanguinem recentem de iugulo decurrētem exceptū auida siti comitali morbo
medentes hauserūt: ubi sunt item illi qui de harena ferinis obsoniis cœnant: qui de apro: q̄
de ceruo petunt. Aper ille quem cruentavit: luctando deterſit: Ceruus ille in gladiatoris
sanguine iactavit: urforum aluci appetuntur: trucidātibus adhuc se uisceribus humanis:
Ructatur proinde ab homine caro pasta de homine. Hæc qui editis quātum abestis a cō-
uiuuis christianorū? Minus autē & illi faciunt qui libidine fera humanis membris inhiant:
quia uiuos uorant: minus humano sanguine ad spurciam consecrantur: quia futurum
sanguinem lambunt: nō edunt infantes plane: sed magis puberes. Erubescat error uester
christianus: qui ne animalium quidem sanguinem: q̄ in epulis esculentis habemus: qui
propterea quoq̄ in suffocatis & morticinis abstinemus: ne quo sanguine contaminetur:
uel intra uiscera sepulto: deniq̄ inter temperamenta christianorum Botulos etiam eruore
distentos admouetis: certissimi scilicet: illicitum esse penes illos per quod exorbitare eos
uultis. Porro quale est: ut quos sanguinem pecoris horrere confiditis humano inhiare cre-
datis: nisi forte suauiore eum experti quem quidem ipsum proinde examinatore m chri-
stianorum adhiberi: ut foculum: ut accerram oportebat p̄inde enim probarentur sangui-
nem humanum appetendo: quemadmodum sacrificium respuendo alioquin necando si
non gustassent: quemadmodum si imolassent: & utiq̄ non deesset uobis i auditione custo-
diarum: & damnatione sanguis humanus: proinde incesti: qui magis q̄ quos ipse Iuppi-
ter docuit. Persas cum suis matribus misceri Ethesias refert. Sed & macedones suspecti:
quia cum primum Aedipum tragediam audissent ridentes incesti dolorem. Emene dice-
bant. Iam nunc recogitate quantum liceat erroribus ad incesta miscere materias pesti-
mitate luxuriæ. In primis filios exponitis suscipiendos ab aliqua prætereunte matre ex-
tranea: uel ad optandos melioribus parentibus emancipatis alienati generis: necesse est
quādoq̄ memoriā dissipari: & simul error impegit exinde iam Eradux proficere
incesti serpente genere cum scelere. Tunc deinde quocunq̄ in loco domi p̄egre trās fretat:
comes est libido: cuius ubiq̄ saltus facile possunt alicubi ignaris filios p̄agere: uel ex ali-
qua seminis portione uti a p̄sum genus per cōmertia humana concurrat in mēorias suas:
neq̄ eas cœtus incesti sanguinis agnoscat: nos ab isto euentu diligentissima & fidelissima
castitas sepsit: quantumcunq̄ ab stupris: & ab omni post matrimonium excessu: tantū
& ab incesti casu tuti sumus. Quidā multo securiores totā uim huius erroris uirgini cō-
tinentia depellant: senes pueri si hæc in uobis esse cōsideraretis: p̄inde in christiāis nō esse
p̄spiceretis: idem oculi renūciassent utrūq̄: sed cecitatis duæ species concurrunt: ut q̄ nō
uident quæ sunt: uidere uideatur quæ nō sunt: sic p̄ omnia nunc de manifestioribus dicā.

De non colendo idolo. Caput nonum.

Eos inquit nō colitis: & pro imperatoribus sacrificia non impenditis: sequitur
ut eadem ratione pro aliis non sacrificemus: quia nec pro uobis ipsis semel deos
non colendos. Itaq̄ sacrilegii & maiestatis rei conuenimur: Summa hæc causa

immota est: & utiq; digna cognosci: Si non præsumptio aut iniquitas iudicet: altera q̄ des-
peret: altera quæ recusat ueritatem: deos uestros colere desinimus. ex quo illos non esse co-
gnoscimus. Hoc igitur exigere debetis uti probemus non esse illos deos & iccirco non co-
lentos: quia tunc demum coli debuissent si dii fuissent. Tunc & christiani puniendi si quos
non colerent: quia putarent non esse constaret illos deos esse: sed nobis inquit dii sunt.
Appellamus & prouocamus a uobis ad conscientiam nostram illa nos iudicet: illa nos dā-
net: si poterit negare: omnes istos deos uestros homines fuisse: sed & ipsa inficias si ierit de
suis antiquitatū instrumentis reuincetur. de quibus eos didicit testimonium phibentibus
ad hodiernum: & ciuitatibus in quibus nati sunt: & regionibus in quibus aliquid operati
uestigia reliquerunt: in quibus etiam sepulti demonstrantur. Nunc ergo per singulos de-
curram: tot ac tantos nouos ueteres seruos barbaros græcos romanos peregrinos capti-
uos adoptiuos proprios cōmunes masculos fœminas rusticos urbanos nauticos milita-
res: ociosum est etiam titulos persequi: ut colligam in compendium: & hoc nō quo cogno-
scatis: sed recognoscatis: certe enim oblitos agitis.

De Saturno & Ioue. Caput. x.

Nte saturnum deus penes uos nemo est: ab illo census totius uel potioris uel no-
a tioris diuinitatis. Itaq; quid de origine constiterit: id & de posteritate conueniet:
Saturnum itaq; si quantum littere docent neque Diodorus græcus: aut Tallus:
neq; Cassius Seuerus: aut Cornelius nepos: neq; ullus cōmentator eiusmodi antiquitatū
aliud quā hoīem pmulgauerunt. Si q̄ quantū res; argumenta: nusq̄ inuenio fideliora: q̄
apud ipsam Italiam: in qua Saturnus post multas expeditiones postq̄ attica hospitia cō-
sedit: exceptus ab Iano uel Iane: ut Sallii uolūt Mons quem coluerat Saturnus dictus.
ciuitas quam debellauerat saturnia usq; nunc est. Tota deniq; Italia post cœnotriam Sa-
turnia cognominabatur: ab ipso primum tabula & imagine signatus numus: & inde cœa-
rio præsider. Tamen si homo Saturnus utiq; ex homine: & quia ab homine: nō utiq; de
cœlo & terra: sed cuius parentes ignoti erant: facile fuit eorum filium dici: quorū & om-
nes possumus uideri. Quis enim non cœlum & terram matrem ac patrē ueneratiōis &
honoris gratia appellet: uel ex consuetudine hūana: qua ignoti: uel ex inopinato appare-
tes de cœlo supuenisse dicuntur. Proinde Saturno repentino ubiq; cœlitem cōtigit dici.
Nā & terra filios uulgus uocat: quorū genus incertū est. Taceo quod ita rudes adhuc ho-
mines agebāt: ut cuiuslibet noui uiri aspectu: quasi diuino cōmouerentur. Cū hodie iam
politī: quos ante paucos dies luctu publico mortuos sint: confessi in deos consecrent.
Satis iam de Saturno: licet paucis etiā Iouem ostendemus tam hominē q̄ ex homine: &
deinceps totū generis examen tam mortale q̄ seminis sui par est: quoniā sicut hoīes fuisse
non audetis negare. Ita post mortē deos factos instituitis asseuerare: cās quæ hoc exege-
rint retractemus: in primis quidē necesse est concedatis esse aliquē sublimiorē deū: & mā-
cipem quendam diuinitatis qui ex hominibus deos fecerit nā neq; sibi illi potuissent su-
mere diuinitatē: quam non habebāt: nec aliis præstare eam nō habentibus. nisi qui pro-
prie possidebāt. Cæterū si nemo esset qui deos faceret: frustra præsumitis deos factos auf-
ferendo factorē: certe quidē si ipsi se facere potuissent: nunq̄ hoīes fuissent: possidētes sci-
licet melioris conditionis potestatē. Igitur si est qui faciat deos reuertor ad causas exami-
nandas faciendorū ex hoībus deorū. nec ullas inuenio nisi si ministeria & auxilia officiis di-
uinis desiderauit ille magnus deus. Priō indignū est ut alicuius opera indigeret: & quidē
mortui cū dignius ab initio deus aliquē fecisset: q̄ mortui erat operā desideraturus: sed
nec operi locū uideo. Totū. n. hoc mundi corpus siue innatū & in factū secundū Pytha-
goram: si uenatum & factum secundum Platonē semel utiq; in hac cōstructione disposi-

tum & instructum & ordinatum cum omni rationis gubernaculo inuentum est: imperfectum non potuit esse quod perficit omnia. Nihil Saturnum & Saturniam gentem expectabat. Vani erunt homines: nisi certi sint a primordio & pluuia de cœlo ruisse: & sidera radasse: & lumina floruisse: & tonitrua mugisse: & ipsum Iouem quē in manu eius positus fulmina timuisse. Item omnem frugem ante Liberum & Cererem & Mineruam. immo ante illum aliquem principem hominem de terra exuberasse quia nihil cōtinendo: & sustinendo homini prospectum post hominem potuit inferri: deniq; inuenisse dicuntur necessaria ista uitæ non instituisse: quod autem inuenitur fuit: & quod fuit non eius deputabitur qui inuenit: sed eius qui instituit: erat enim anteq̄ inueniretur. Cæterum si propterea Liber deus quod uitam demonstrauit: male cum Luculo actum est: qui primus cerealia ex ponto Italiae promulgauit: quod non est propterea consecratus: ut nouæ frugis auctor: quia inuentor & ostensor. Quamobrem si ab initio & instructa: & certis exercendorum officiorum suorum rationibus dispensata uniuersitas constitit: uacat ex hac parte causa alleganda de humanitate in diuinitate quia quibus illis stationes & potestates distribuistis tam fuerunt ab initio quæ & fuissent: etiam si deos istos non creassetis. Sed conuertimini ad causam aliam: respondentes collationem diuinitatis meritorum remunerando: fuisse rationem: & huic concederis opinor illum deum deificum iusticia præcellere: qui nec temere: nec indigne: nec prodige tantum premium dispensarit. Volo igitur merita recensere: an eiusmodi sint ut illos in cœlum exulerit: & non potius in imum tartarum merferint: quem carcerē penarum infernarum cum multis affirmatis. Illuc enim abstrudi solent impii: quicquid in parentes & in sorores incesti: & maritarum adulteri: & uirginum raptores: & puerorum contaminatores: & qui sceuiunt: & qui occidunt: & qui furantur: & qui decipiunt: & quicquid si miles sunt alicuius dei uestri: quem hominem integrum a crimine aut uitio probare poteritis nisi hominem negaueritis. At quin ut illos homines fuisse non possitis negare: etiam istæ notæ accedunt: quæ nec deos postea factos credi permittunt. Si enim talibus uos puniendis præsidetis: si comertium colloquium conuictum malorum & turpium probi qui que respiciatis. Horum autem pares deus ille maiestatis suæ consortio abstruit. Quid ergo damnatis quorum collegas adoratis? Sugillatio est in cœlo uestra iusticia deos facitis: criminosis quosque ut placeatis diis uestris: illorum est honor consecratio coequalium. Sed ut omittam huius indignitatis retractatum: probi & integri & boni fuerunt: quædam tamen potiores uiros apud inferos reliquistis: aliquem de sapientia Socratem: de iusticia Aristidem: de militia Themistoclem: de sublimitate Alexandrum: de scelicitate Polycratem: de copia Cresum: de eloquentia Demosthenem. Quis ex illis diis uestris grauior & sapientior Catone? Iustior & militarior Scipione? Quis sublimior Pompeio? Felicior Scylla? Copiosior Crasso? Eloquentior Tullio? Quanto dignus istos deos ille assumendos expectasset? præsciis utique potiorum properauit: opinor: & cœlum semel clusit: & nunc utique melioribus apud inferos musitantibus erubescit.

De simulacris. Caput. xi.

Esse iam de istis: ut qui sciam me ex ipsa ueritate demonstraturum quid non sint cum ostendero quid sint? Quantum igitur de diis nostris nomina solummodo uideo: quorum ueterum mortuorum: & fabulas audio: & sacra de fabulis recognosco. Quantum autem de simulacris ipsis nihil aliud reprahendo: quæ matres sorores cœ uasculorum instrumentorumque cōmunium: uel ex iisdem uasculis & instrumentis: quasi fatum consecratione mutantur licentia artis transfigurante: & quidem contumeliosissime & in ipso opere sacrilege: ut re uera nobis: maxime qui propter deos ipsos plectimur: so-

latium poenarum esse possit: quod eadem & ipsi patiuntur ut fiant: crucibus & stipitibus
imponitis christianos: quod simulacrū non prius argilla deformat: cruci & stipiti super-
structa. In patibulo primū corpus dei nostri dedicatur: unguis deraditis latera christia-
norum. At in deos uestros p̄ omnia membra ualidius incūbunt: ascia & runcina & sco-
binæ ceruices ponimus ante plumbum & glutinū & gonphos sine capite sunt dii uestri.
Ad bestias impellimur certe quas Libero & Cybelle & cęlesti applicatis ignibus utimur
hoc & illi. a prima quidē massa in metalla dānamur: inde censentur dii uestri: in insulis re-
legamur solet & in insula aliquis deus uester: aut nasci: aut mori. si per hęc constat diuini-
tas aliqua: ergo cū qui puniuntur consecrantur. & numina erūt dicenda supplicia: sed pla-
ne non sentiunt has iniurias: & contumelias suæ fabricationis dii uestri: sicut nec obsequia
o impiæ uoces: o sacrilega conuicia: infrendite inspumate: iisdem estis qui Senecā aliq̄
pluribus: & a maioribus de uestra superstitione perorantē reprehendistis. Igitur si statu-
as & imagines frigiditas mortuorum suorū simillimas non adoramus: quas milui & mu-
res & aranæ intelligūt: nōne laudem magis q̄ poenam merebatur repudiū agniti erroris.
Possumus enim uideri ledere eos: quos certi sumus omnino non esse. Quod nō est: nihil
ab ullo patitur: quia non ē. Sed nobis dii sunt inquis: & quomodo uos e contrario impij:
& sacrilegi: & irreligiosi erga deos nostros reprehendimini: qui quos p̄sumitis esse negli-
gitis: quos timeris destruitis: quos etiā iudicatis illuditis. Recognoscite si mētiar: primo
qui cum alii alios colitis: utiq; quos non colitis offenditis: p̄latio alterius sine alterius cō-
tumelia nō potest procedere: quia nec electio sine reprobatiōe: iam ergo cōtemnitis quos
reprobatis: quos reprobādo offendere nō timeris. Nā ut supra p̄strinximus status dei
cuiusq; in senatus estimationem pendebat. Deus non erat: quem homo consultus noluit
fer: & nolendo damnasset.

De laribus. Caput. xii.

d. Domesticos deos quos lares dicitis domestica potestate tractatis: pignerādo uē-
ditādo demutando: aliquando i caccabulū de Saturno: aliquando in trullā de Mi-
nerua: & quisq; cōtritus atq; concussus est: dū diu colitur: & quisq; dominū sanctiorē exp-
tus ē: domesticā necessitatē: publicos eque publico iure fœdatis: quos i hastario uectiga-
les habetis. Sic capitoliū: sic olitoriū for̄ petitur: sub eadē uoce preconis: sub eadē hasta:
sub eadē annotatiōe: q̄storis diuinitas addicta cōducitur: sed. n. agi tributo onusti uiliore
homīnū capita stipendio censa ignobiliora. Nam hęc sunt notę captiuitatis: dii uero qui
magis tributarii magis sancti. Immo qui magis sancti magis tributarii maiestas quęstua-
ria efficitur: circuit cauponas religio mendicans: exigitis mercedē pro solo templi: p̄ adi-
tu sacri: non licet deos nosse gratis. uenales sunt: quid omnino ad honorādos eos facitis:
quod non etiam mortuis uestris conferatis: eades proinde: aras proinde: idē habitus & in-
signia i statuis: ut etas: ut ars: ut negociū mortui fuit: ita deus ē quo deffert ab epulo iouis
Silicernium a Simp̄io obba: ab haruspice polinctor. Nā & haruspes mortuus apparet.
Sed digne impatoribus defunctis honorem diuinitatis dicatis: quibus & uiuentibus eū
addicatis: accepto ferrent dii uestri: immo gratulabuntur: quod pares ei fiant domini sui.
Sed cum larent iam publicum scortum: uelim saltem Laidem aut phrinem inter Iunōes
& Cereres: ac Dianas adoretis: cum Simonem magum statua & inscriptione sancti dei
inauguratis cum de pedagogis aut aulicis nescio quem sinodi deum facitis licet non nobi-
liores dii ueteres: tamen contumeliam a uobis deputabunt hoc & alijs licuisse: quod so-
lis antiquitas contulit.

De sacrificando. Caput. xiii.

u. Olo & ritus uestros recensere: non dico quales sitis in sacrificando cum enecta
& rabidosa & sabiosa quęque mactatis: cum de opimis & integris superuacua

b

queq; truncatis capitula & unguilas: que domi quoq; pueris uel canibus destinassetis: cū de decima Herculis: nec tertiam partem in aram eius imponitis: laudabo magis sapiētiam quod de perduto aliquid eripitis. Sed conuersus ad litteras uestras quibus i formamini ad prudentiam & ad liberalia officia: quanta iuenio ludibria: Deos inter se propter troiāos & archiuos: ut gladiatorum paria congressos depugnasse. Venerem humana sagitta sauciātam q; filium suum Aeneam pœne interfectū ab eodem diomede rapere ueller: Martem tredecim mensibus in uinculis pœne consumptum: Iouē ne eandem uim a cæteris cœlitibus experiretur: opera cuiusdam monstri liberatum: & nunc flentem Sarpedonis casum: nunc sede subantem in sororē sub cōmemoratione non ita dilectarum iam pridem amicarum: exinde quis non poeta ex auctoritate principis sui: dedecorator inuenitur deorum? Hic Apollinem Admeto regi pascendis pecoribus addicit: Ille Neptuni structoras operas Laomedonti locat. Est & ille de lyricis Pindarum dico: qui Aesculapium canit auaritiæ merito: qua medicinā nocenter exercebat fulmine iudicatum malus Iuppiter si fulmen illius est impius in nepotem inuidus in artificem: Hęc neq; uera prodi: neq; falsa confingi apud religiosissimos oportebat: Nec tragici quidem aut comici parcunt: ut non erumnas: uel errores domus alicuius dei præferentur: raceo de philosophis Socrate contentus: qui in contumeliam deorum quereū & hircum & canem deierabat: sed propterea damnatus est Socrates qui deos destruebat. Plane olim id est semper: ueritas odio est: tamen cum pœnitentia sententiæ Athenienses & criminatores Socratis postea afflixerit: & imaginem eius auream in templo collo: arint resissa damnatio testimonium Socrati reddidit. Sed & Diogenes nescio quid in Herculem ludit: & Romanus cinicus Varro trecentos Ioues sine Iuppiteros dicendos sine capitibus introduxit.

De fabulis & nimis deorum feditatibus. Caput. xiiii.

A cetera lasciuia ingenia etiā uoluptatibus uestris per deorum dedecus operantur: despiciite lentorum & hostiliorum uerustates utrum minimos an deos ueleros in iocis & strophis rideatis: Mecum anubim: & masculum lunam & Dianam flagellatam: & iouis mortui testamentum recitatum: & tres hercules famelicos irrifos. Sed & histrionum littere omnem feditatem eor; designant. Lūget sol filium iactatum de cælo letantibus uobis: & Cybele pastorem suspirat fastidiosum non erubescensibus uobis & sustineris Iouis elogia cantari: & Iunonem: Venerem Mineruam a pastore iudicari ipsum quod imago dei uestri ignominiosissimum caput & fumosum uestit: qd corpus impurum: & ad istam arcē effœminatione pductum Mineruam aliquā uel Herculem repræsental: nōne uiolatur maiestas & diuinitas constupratur: laudatibus uobis plane religiosiores estis in cauea: ubi super sanguinē humanum: super inquinamenta pœnarum proinde saltant dii uestri: argumenta & historias noxiis ministrates: nisi quod & ipsos deos uestros sepe noxi induunt uidimus aliquando castratum Aryn illum deum expellunt. & qui uiuus ardebat: Hercule induerat: Risimus & inter ludicras meridia uor; crudelitates Mercurium mortuos canterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum maleo deducentem singula ista: quæq; adhuc quis possit investigare: si honorē inquietat diuinitatis: si maiestatis uestigia obsoletant: de cōtēptu utiq; cēsentur: tã eor; q; eiusmodi factitant: q; eor; q; bus factitāt: sed ludicra ista sint: cæter; si aduicia que non minus conscientia oīum recognoscent in templis adulteria cōponi: inter aras lenocinia tractari: in ipsis plerumq; edituorum & sacerdotum tabernaculis: sub idem uittis & apicibus & purpureis thure flagrante libidinem expungi: nescio ne plus de uobis dii uestri: q; de christianis querantur: certe sacrilegi de uestris semper apprehendū

tur: christiani tēpla nec interdū norunt: spoliarēt forsītā ea & ipsi: si & ipsi ea adorarent.
Quid ergo colūt: q̄ talia nō colunt. Iā q̄dem intelligi subiacet ueritatis eē cultores: q̄ mē
daciū nō sint. Nec errare amplius in eo: in quo errasse se recognoscēdo cessauerint hoc pri
us capite: & oēm hinc sacramenti nostri ordinē haurite: repulsis tamē opiniōibus falsis.
De capite asinino & ceteris insignibus: quorū cultura christiāis obuiēbatur. ca. xv.
Am ut quidam somnias caput asininum esse deum nostrum. hanc Cornelius
Tacitus suspitiōem eiusmodi inseruit. Is enim in quinta historiā suarum bellū
iudaicum exorsus ab origine gentis etiam de ipsa tam origine q̄ de nomine & re
ligione gentis: quā uoluit argumētatus. Iudeos refert aegypto expeditos siue ut purauit
extorres uastis arabia in locis aquarū egentissimus cum siti macerarentur onagris: q̄ for
te de pastu potum petitori estimabantur indicibus fontibus usos ob eam gratiam consi
milis bestiaē superficiem consecrasse. Atq; ita inde opinor præsumptum nos quoq;: ut iu
daicę religionis propinquos: e dem simulacro initiari. At enim idem Cornelius Tacitus:
sane ille mendaciorum loquacissimus in eadem historia refert: Gn. Pompeium cum Hie
rusalē cępisset: propterea q; templum adisset speculandis iudaicę religionis archanis: nul
lum illic reperisse simulacrum: & utiq; si id colebatur quod aliqua effigie repręsētabatur:
nūq; magis q̄ i sacrario suo exhiberetur eo magis: quia nec uerebatur extraneos arbitros:
quāq; uana cultura. Solis enim sacerdotibus adire licitum: etiam conspectus ceterorū uei
lo oppauso interdicebatur: Vos tamen non negabitis: & iumenta omnia: & coctos cante
rios cum sua hippona colia uobis. Hoc forsitan improbandum: quod intra cultores om
nium pecudum bestiarumq;: asinari tantum sumus. Sed & qui crucis non religiosos pu
tat: consecraneus noster erit: cum lignum aliquod propitiatur: uiderit habitus cū materię
qualitas eadem sit: uiderit forma dum id ipsum dei corpus sit: & tamen quanto distingui
tur a crucis stipite Pallas attica: & Ceres farra: quę sine effigie rudi palo & informi ligno
prostrat. Pars crucis est omne robur: quod erecta statione defigitur: nos si forte integrum
& totū deum colimus. Diximus originem deorum uestrorum a plastris de cruce induci.
Sed & uictorias adoratis: cum intropheis cruces intestina sunt tropheorum: religio roma
norum tota castrensis signa ueneratur: signa iurat: omnibus diis pręponit omne: illi ima
ginum suggestus: insignes monilia circum sunt. Si farra illa uexillorum & cantabrorum
stole crucium sunt: laudo diligentiam: noluit nudas & incultas cruces consecrare. Alii
plane humanius & uerisimilius solem credunt deum nostrum. Ad perfas si forte deputa
bimur: licet solē non in lintheo depictum adoremus: habentes ipsum ubiq; in suo clipeo:
deniq; inde suspicio: q; innotuerit nos ad orientis regionem precari. Sed & pleriq; uestrū
affectatione aliquādo & cęlestia adorandi ad solis ortum labia uibratis. æquę si diem so
lis lętitię indulgemus: alia longe ratione q̄ religione solis. secundo loco ab eis sumus qui
diem Saturni otio & uictui decernunt: exorbitantes & ipsi a iudaico more: quem ignora
bat. Sed noua iam dei nostri in ista proxime ciuitate editio publicata est. Ex quo quidam
in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit eum eiusmodi inscriptiōe
deus christianorum onochositis: erat auribus asininis: altero pede iungulatus: librum ge
stās & togatus: Risimus & nomen & formam. sed illi debebant adorare statim biforme
numen quia & canino & leonino capite cōmixtos: & de capro & de ariete cornutos: & a lū
bis hircos: & a cruribus serpentes: & planta uel tergo alites deos receperunt. Hęc & abū
danti ne quid rumoris in repercussum: quasi de conscientia: præterissemus quę omnia cō
uersi iam ad demonstrationem religionis nostrę repurgabimus.

De deo quem christiani colunt. Caput. xvi.

q **V**od colimus & nos deus unus est: qui totam molem istam cum omni instrumēto elementorū corporū spirituum: uerbo: quo iussit: ratione: qua disposuit: uirtute: qua potuit: de nihilo expressit in ornamentum maiestatis suæ: unde & græci non in mundo cosmon accommodauerunt: inuisibilis est: & si uideatur incomprehensibilis: & si per gratiā repræsentetur inestimabilis: & si humanis sensibus estimetur. Ideo uerus & tantus est. Cæterum quod uideri cōmuniter: quod comprehendere: quod estimari potest: minus est & oculis: quibus occupatur: & manibus: quibus contaminatur: & sensibus: quibus inuenitur: quod uero immensum est: soli sibi notum est: hoc quod est dominum æstimari facit: dum æstimari non capit: ita enim uis magnitudinis: & notū hominibus obiecit: & ignotum: & hæc est summa delicti nolentium recognoscere: quem ignorare non possunt: uultis ex operibus ipsius tota talibus: quibus continemur: quibus sustinemur: quibus oblectamur: etiam quibus exterremur: uultis ex animæ ipsius testimonio comprobemus: quæ licet carcere corporis pressa: licet institutionibus prauis circūscripta: licet libidinibus & concupiscentiis euigorata: licet falsis diis exancillata: cum tamen resipiscit: ut ex crapula ut ex somno: ut ex aliqua ualitudine: & sanitatem suā patitur: deū nominat hoc solo: quia proprie uerus hic unus deus bonus & magnus: & quod deus dederit omnium uox est. Iudex quoq; cōtestatur: illum deus uidet: & deo cōmendo: & deus mihi reddet. O testimonium animæ naturaliter christianæ: deniq; pronuntians hæc non ad capitolium: sed ad cælum respicit. Nouit enim sedem dei uiui ab illo: & inde descendit sed quo plenius & impressius tam ipsum: q̄ dispositiones eius & uoluntates adiremus instrumentum adiecit litteraturæ: si quid uelit de deo inquirere: & inquisito inuenire: & in uento credere: & credito deseruire: uiros enim iusticiæ innocentia dignos deum nosse: & ostendere a primordio in sæculum emisit spiritū diuino mundatos: quo prædicarent deū unicum esse: qui uniuersa condiderit: qui hominem de humo instruxerit. Hic enim est uerus Prometheus: qui sæculum certis temporū dispositionibus & exitibus ordinauit: exinde quæ signa maiestatis suæ indicantis ediderit per imbres: per ignes: quas demerendo sibi disciplinas determinauerit: quæ ignoratis & deseruicis: sed obseruantibus his præmia destinarit: & qui producto quo isto iudicaturus sit suos cultores in uite æternæ retributione prophanos in ignem æque perpetem suscitatis omnibus ab initio defunctis & reformatis & recensitis ad utriusq; meriti disjunctione: hæc & nos risimus: aliquando de uestris fuimus, fiunt non nascuntur christiani. De prophetis. Caput. xvii.

q **V**os diximus prædicatores: prophete de officio profetandi uocantur: uoces eorū itemq; uirtutes: quas ad finem diuinitatis edebant in thesauris litterarū manent nec istæ latent. Ptolomeorum eruditissimus: quem Philadelphum supernominant: & omnis litteraturæ sagacissimus cum studio bibliothecarum Pistratum: ut opinor: emularetur: inter cætera memoriarum: quibus aut uetustas: aut curiositas aliqua ad famam patrociniabatur: ex suggestu Demetri phalerei grāmaticorum tūc probatissimi: cui præfecturam mandauerat: libros a iudeis quoq; postulauit proprias atq; uernaculas litteras: quas soli habebant: ex ipsis enim & ad ipsos semper prophete perorauerant: scilicet ad domesticam dei gentem ex patrum gratia hebrei retro qui nunc iudei:

De scripturis dominicis. Caput. xviii.

i **G**itur & litteræ hebreæ & eloquiū: Sed ne noticia uacaret: hoc quoq; Ptolomeo a iudeis subscriptū est septuaginta & duobus interpretibus indultis: quos Menedemus quoq; philosophus prouinciæ iudex de sententiæ communionē suspectus: affirmauit hæc uobis etiam aristæas ita in græcum stilum ex aperto monumento reli-

quit. hodie apud Serapeum Ptolomei bibliothecæ cum ipsis hebraicis litteris exhibetur. Sed & iudei palam lectitant: uetigalis libertas uulgo aditur. Sabbatis omnibus. qui audierit: inueniet deum: qui etiam studuerit intelligere: cogetur & credere: primam istru mentis istis auctoritatem sūma antiquitas uendicat: apud uos quoq; religionis est istar: fidem de temporibus asserere: omnes itaq; substantias: omnesq; materias: origines ordi nes uenas ueterani cuiusq; stili nostri gentes etiam plæra:q; & urbes isignes historiarum: & causas memoriarum: ipsas deniq; effigies litterarum indices custodesq; rerum: & puto adhuc minus dicimus ipsos inq; deos nostros: ipsa templa & oracula & sacra unius interi prophetae scrinium sæculis uincit: in quo uidetur thesauri us collocatus totius iudaici sacra menti: & inde iam & nostri si quidem audistis. De Moysse propheta. Caput. xix.

Interim Moyssem arguo inacho pariter etate est quadringentis pæne annis. Nā & septem mimmis danaum & ipsum apud uos uetustissimum preuenit mille citci ter cladem Priami antecedit: possem etiā dicere quingentis amplius & Homerū habens quos sequar. cæteri quoq; prophetae & si Moysi posthumant: extremissimi tamen eoz non retrofiores reprehenduntur primoribus uestris sapiētibus legiferis & historicis.

De statu temporum. Caput. xx.

h Acc quibus ordinibus probari possint: non tam difficile est nobis exponere: q̄ enorme nec arduum. Sed interim longum multis instrumētis cum digitor; sup putariis gesticulis assidendum est. Referanda antiquissimar; etiam gentium ar chiua egyptiorum caldeorum phœnicum: aduocandi eorum municipes: per quos noticia subministrata est: alioquin Manethon egyptius: & Berosus caldeus: sed & Hieronymus phœnix tyri rex: Sectatores quoq; eorum Mendesium: Ptolemæus & Menander Ephesi us & Demetrius phalereus: & rex Iuba: & Appion: & Tallus: & si quis istos aut probat aut reuincit: Iudeus Iosephus antiquitatum iudaicarum uernaculus uindex: græcor; etiā censuales conferendi: & quæ quando sint gesta. aut conchatenationes temporum aperian tur: per quæ luceant annalium numeri: peregrinandum est i historias & litteras orbis & ta men quasi partem iam probatiōis intulimus: cum per quæ probari possint aspersimus: ue rum differere prestat: ne uel minus persequamur festinando: uel diutius euagemur psequē do plus iam offerimus pro ista dilatione maiestatem scripturarum. si non uetustatem di uinas probamus si dubitatur antiquitas. ne hoc tardius aut aliunde discendum: corā sūe quæ docebunt: mundus & sæculum & exitus: quicquid agitur prenunciabatur: quicquid uidetur audiebatur: quod terræ uorant urbes: quod insulas maria fraudant: quod externa atq; interna bella dilaniant: quod regnis regna compulsiunt: quod fames & lues & locales quæq; clades: & frequentium plerunq; motium uastant: quod humiles sublimitate: subli mes humilitate mutantur: quod iusticia rarefcit: iniuicias increbescit. Bonarum omniū disciplinarum cura torpescit: quod etiam officia tempoꝝ & elementorum munia exorbi tantur: quod & monstris & portentis naturalium forma turbatur: puidenter scripta sunt dum patimur leguntur: dum recognoscimus probantur: idoneum opinor testimonium diuinitatis: ueritas diuinationis. Hinc igitur apud nos futurorū quoq; fides tuta est: iā. s. probatorum: quia cum illis quæ quotidie probantur p̄dicebantur: eadem uoces sonāt: eadem litteræ norant: idem spiritus puliat: unum tempus est diuinationi futura p̄fati apud homines: si forte distinguitur dum expungitur: dum ex futuro p̄sens dehinc ex p̄senti p̄terricum deputatur. Quid delinquimus oro uos futura quoq; credentes qui iam didicimus illis per duos gradus credere:

De christo & quid christiani differant ab hebreis. Caput. xxi.

Ed quoniam edidimus antiquissimis iudeorum instrumentis sectam istam esse
 suffultam: quam aliquāto nouellam: ut Tiberii temporibus plariq; sciunt pro
 ficētibus uobis quoq; fortasse an hoc nomine de statu eius retractetur quasi sub
 umbraculo insignissime religionis certe licite aliquid proprię presumptionis abscondat:
 uel quia præter ætatem neq; de uictis exceptionibus: neq; de solennitatibus dierum: neq;
 de ipso signaculo corporis: neq; de consortio nominis cum iudeis agimus: quod utiq; o-
 porteret si eidem deo manciparemur: Sed ut uulgus iam scit christum ut aliquem homi-
 num qualem iudei iudicauerunt: quo facilius quis nos hominis cultores existimauerint.
 uerum neq; de christo erubescimus: cum sub nomine eius deputari & damnari iuuat: ne
 que de deo aliquid præsumimus aliter. Necessē ē igitur pauca de christo: ut deo totum.
 Iudeis erat apud deum gratia: ubi & insignis iusticia: & fides originalium auctoꝝ unde
 illis & generis magnitudo & regni sublimitas floruit: & tanta felicitas: ut de dei uocibus
 quibus edocebantur de promerendo deo: & non offendendo præmonerentur. Sed quan-
 ta deliquerit fiducia patrum inflati ad declinandū deriuantes a disciplina in prophanum
 modum: & si ipsi non confiterentur: probaret exitus hodiernus ipsorum dispersi palabū
 di: & cœli & soli sui extorres uagātur per orbem sine homine sine deo rege: quibus nec ad
 uenarum iure terram patriā saltem uestigio salutare conceditur: cum hæc illis sanctæ uo-
 ces præminarentur: eadem semper omnes ingerebant fore: uti sub eximis curriculis seculi:
 ex oī iam gente & populo & loco cultores sibi allegeret deus multo fideiores: in quos
 gratiam transferret pleniorē quidem ob discipline auctoris capacitatem uenit igitur qui
 ad reformandam & illuminandam eam uenturus a deo prænunciabatur Christus ille fili-
 us dei. Huius igitur gratiæ disciplinæq; arbiter & magister illuminator atq; deductor ge-
 neris humani filius dei annuntiabatur. non quidē ita genitus: ut erubescat in filii nomine:
 aut de patris semine non de sororis incesto: nec de stupro filię aut coniugis alienæ deum
 patrem passus est: squamatū aut cornutum aut plumatum amatorē in auro cōuersum:
 danaidis Iouis ista sunt numina uestra: Ceterum dei filius nullam de impudicitia habet
 matrem: etiam quā uidetur habere nupserat. sed prius substantiam edisseram: & iam na-
 tiuitatis qualitas intelligitur: iam ediximus deū uniuersitatē hanc mundi uerbo & ratiōe
 & uirtute molitū. Apud uestros quoq; sapientes *λογος* id est sermonē atq; rationem con-
 stat artificē uideri uniuersitatis. Hunc. n. zeno determinat factitatorē q̄ cuncta in disposi-
 tione formauerit eundē & factū uocari: & deū & aiū Iouis & necessitatē oīum rerum.
 Hæc Cleantes in spiritu congerit: quē p̄meatorem uniuersitatis affirmat. Et nos aut ser-
 moni atq; ratiōi. Itēq; uirtuti p̄ que oīa molitum deum ediximus: ppriam substantiam
 spiritum inscribimus: cui & sermo insit prænuntiātis: & ratio aslit disponēti: & uirtus præ-
 sit pficienti. Hunc ex deo prolatū didicimus: & platione generatum: & iccirco filium: &
 deum dictū ex unitate substantiæ. Nā & deus spiritus etiam cū radius ex sole porrigitur:
 portio ex summa. Sed sol erit in radio: quia solis est radius: nec separatur substantia: sed ex-
 tenditur. Ita de spiritu spiritus: & de Deo Deus. Ut lumen de lumine accensum manet i-
 ntegra: & id defecta materiæ matrix. & si plures inde traduces qualitatē mutueris: ita & qd
 de deo perfectum ē. Deus est & dei filius: & unus ambo. Ita de spiritu spiritus: & de deo
 deus modulo alternū numere gradu non statu fecit: & a matrice non recessit: sed excessit.
 Iste igitur dei radius: ut retro semp prædicabatur: delapsus in uirginē quādā & in utero
 eius caro figuratus nascitur hō deo mixtus: caro spū instructa nutritur: adolescit: affat:
 docer: opatur: & christus ē. Recipite interim hęc fabulā: similis ē ur̄is dū ostēdimus quō
 christus p̄betur: & q̄ penes nos eiusmodi fabulas emulas ad destructionē ueritatis istius

*λογος de
 sermo plura Enis:
 infra lib: 1. cap: 5.*

ccc.

modi pministraverint. Sciebāt & iudei uētū eē ch̄ istū. s. qbus pphete loq̄bātur. nā &
nūc ad uētūcius expectāt: nec alia magis inernos & illos cōpulsatio ē: q̄ q̄ iam uenisse nō
credūt. Duobus. n. aduentibus eius significatis: primo qui iam expunctus est in humilita
te cōditionis humane. Secundo q̄ cōcludendo s̄culo iminet i sublimitate diuinitatis exer
ta. Primū nō intelligendo. Secundū quem māifestius pradicatū sperant unum existima
uerunt: nec. n. intelligerent pristinū credituri si intellexissent: & cunsequuturi saltem si cre
didissent: meritū fuit delictū eorū. Ipsi legunt ita scriptū mulctatos se sapientia: & intelli
gent a: & oculos: & aurium fruge. Quem igitur solū hoiem modo presumpserāt de hu
militate: sequebatur uti magnū estimarent de potestate cū illo uerbo demonia de homini
bus excuteret: cecos illuminaret: leprosos purgaret: paraliticos restringeret: mortuos de
niq; uerbo redderet uitę: clementia ipsa famularent: cōpescēs pcellas: & freta ingrediens:
ostendēs sese uerbū dei. i. Λογος. illud primordiale primogenitū uirtute & ratioe comita
tū: & spiritu instructū eundē q̄ uerbo oīa & faceret & fecisset. Ad doctrinā uero eius qua
reuincbātur magistri primoresq; iudeorū: ita exaspabantur: maxime q̄ ad eū ingens mul
tudo defleceret: ut postremo oblatū pōtio Pillato syriam tunc ex pte romana pcuranti
uiolentia suffragiorū in crucē iesum dedi sibi extorserint. prädixerat & ipse ita facturos pa
rū si nō & ppheta retro etiam tamē suffixus multa mortis illius ppria ostendit insignia.
Nā spūm cum uerbo sponte demisit puento carnificis officio. Eodē momēto dies mediū
orbē signante sole subducta est. Deliquit utiq; putauerūt: q̄ id quoq; sup christo predica
tum nō scierūt: & tamē eū mūdi casum relatū in archiuis uestris habetis. tunc iudei detra
ctum & sepulchro conditū magna etiam militari manu custodia diligentia circūfederūt:
ne q̄a prädixerat tertia die resur̄ecturū se a morte: discipuli furto amoliti cadauer fallerēt
suspectos. Sed ecce die tertia concussa repente terra: & mole reuoluta: quæ obstruxerat se
pulchre: & custodia pauore disiecta. nullis apparentibus discipulis nihil in sepulchro rep
tum est: pręterq̄ exuuia sepulti: nihilominus tamen primores quorū intererat: & scelus di
uulgare: & populū uectigalē: & famularem sibi a fide reuocare: sui reptum a discipulis ia
ctitauerūt. nā nec ille se in uulgus eduxit ne impij errore liberarentur: ut & fides nō medio
cri premio destinata difficultate constaret. Cū discipulis aut q̄busdam apud galileam iu
dex regionem ad. xl. dies egit: docens eos quæ doceret: dehinc ordinatis eis ad officium
prädicandi per orbem circumfusa nube in cœlum est receptus: multo melius q̄ apud uos
asseuerare de Romulo proculi solent: ea omnia super Christo Pilatus & ipse iam pro sua
cōscientia christianus Cæsari tunc Tiberio nuntiavit. Sed & cæsares credidissent sup chri
sto: si aut cæsares nō essent s̄culo necessarii: aut si & christiani potuissent esse cæsares. Di
scipuli quoq; diffusi per orbem ex pcepto magistri dei paruerunt: qui & ipsi a iudeis inse
quentibus multa perpeffi: utiq; pro fiducia ueritatis libenter. Romę postremo per Nero
nis sequitiam sanguinem christianum seminauerunt. Sed monstrauius uobis idoneos te
stes christi ipsos illos quos narratis: multum est si eos adhibeam: ut credatis christianis:
propter quos nō creditis christianis. De christo & deo omnipotente. Caput. xxii. •
Nterim hic est ordo nostrę institutionis hunc edidimus & sectę & nois censum
cū suo auctore: nemo iam infamiā incutiat: nemo aliud existimet. quia nec fas ē
ullide sua religione mēiri. ex eo. n. qd' aliud a se coli dicit q̄ colit negat qd' colit.
& culturā & honorē in alterę trāsfert. & transferēdo iā nō colit. qd' negauit dicimus & pa
lā dicimus. & uobis torquetibus lacerati & cruēti uociferamur. Deū colimus p christū il
lum hoiem: putate per eum & in eo se cognosci uult deus & coli ut iudeis respōdeamus: &
ipsi deum p hominem mosem colere didicerunt: ut gr̄acis occurrat n̄ Orpheus pieriā mu

feus athenis Melampus agris Trophraus boetia initiationibus homines obligauerunt: ut ad uos quoque dominatores gentium aspiciam homo fuit Pompilius Numa qui romanos operosissimis superstitionibus oneravit: licuerit & christo commentari diuinitatem rem propriam: non quia rupices & adhuc feros homines multitudini tot numinum demendorum: attonitos efficiendo ad humanitatem temperaret quod Numa. Sed qui iam expolitos: & ipsa urbanitate deceptos in agnitionem ueritatis ocularet. Quare ergo si uera est ista diuinitas christi. Si ea est qua cognita quis reformetur ad bonum: sequitur ut false renuntietur: comperta in primis illa omni ratione: quae delitescens sub nominibus & imaginibus mortuorum quibusdam signis & miraculis & oraculis fidem diuinitatis operatur: atque adeo dicimus esse substantias quasdam spirituales: nec nouum est nomen. Sciunt demones philosophi Socrate ipso ad demonum arbitrium expectante. Quidni & cum & ipsi demonium adhesisse a pueritia dicatur: dehortatorum plane a bono omnes sciunt poetarum: etiam uulgi indoctum in usum maledictis frequentant. Nam & Sathanam principem huius mali generis: proinde de propria conscientia animae eadem ex sacramento uoce pronuntiat. Angelos quoque etiam Plato non negauit: utriusque nominis testes esse: uel magi asserunt. Sed quomodo de angelis quibusdam sua sponte corruptis corrupti: origens de monum euaserit damnata a deo cum generis auctoribus: & cum eo quem diximus principem apud litteras sanctas ordo cognoscitur. Nunc de operatione eorum satis erit exponere: operatio eorum est hominis euersio: sic malicia spiritualis a primordio auspiciata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & ualitudines infligunt: & aliquos casus acerbos animae uero repentinos & extra ordinarios per uim excessus: superpetit illis ad utraque substantiam hominis alendam subtilitas & tenuitas sua multum spiritualibus uiribus: licet & inuisibiles & insensibiles in affectu potius quam in actu suo appareant: si poma si fruges nescio quod aure latens uitium in flore praecipitat: in germine exanimat: in pubertate conuulnerat: ac si caeca ratione tentatus aer pestilentes haustus suos effundit. Eadem igitur obscuritate contagionis aspiratio demonum & angelorum mentis quoque corruptelas agit furoribus & amentis fecedis: ac seceuis libidinibus cum erroribus uariis: quorum iste potissimus quod eos istos captis & circumscripitis hominum mentibus comedat: ut & sibi pabula propria nidoris: & sanguinis percuret simulachris imaginibus oblata: & quae illi accuratior pasca est: quam hominem cogitatu uerae diuinitatis auerrat praestigiiis falsis: quas & ipsas quomodo ut operetur: expediam. Omnis spiritus ales est. Hoc Angeli & Demones. Igitur memento ubique sunt. Totus orbis illis locus unus est: quid ubi generatur tam facile sciunt quam enuntiant uelocitas diuinitas creditur: quia substantia ignoratur: si & auctores interdum uideri uolunt eorum quae annuntiant: & sunt plane malorum non nunquam bonorum tamen nonnunquam dispositiones etiam dei: & nunc prophetis concionantibus excerpunt: & nunc lectioibus resonantibus carpunt. Ita & hinc sumentes quasdam temporum sortes emulantur diuinitatem dum furantur diuinationem. In oraculis autem quo ingenio ambiguitates temperent in euentus sciunt caesi: sciunt pyrrii: ceterum testudinem decoqui cum carnibus pithius eo modo renuntiauit: quo supra diximus: momento apud Lydiam fuerat habens de incolatu aeris & de uicinia siderum & de commercio nubium celestes sapere paraturas: ut & pluuias quas iam sentiunt repromittant: benefici plane & circa curas ualitudinum: laedunt. n. primo: dehinc remedia praecipiunt ad miraculum noua siue contraria: postquam desinunt ledere & curae se creduntur. Quid ergo de ceteris ingeniis uel etiam uiribus fallacis spiritualis edisserant: Pata smata castrorum & aquam cribro gestatam: & nauem cingulo primo tam: & barbā tactu irufatā: & numina lapides crederentur: & deus uerus non quereretur.

De fantasmatibus magice & demoniis. Caput xxiii.

Orro & magi fantasmata edunt: etiam defunctorum infamant animas: Si pueros in eloquum oraculi elidunt. Si multa miracula circulatoriis prestigiis ludunt. Si & somnia immittunt habentes semel inuitatorum angelorum & demonum: assistentem sibi potestatem per quos & capræ & mensæ diuinare consueuerunt: quâto magis ea potestas de suo arbitrio: & pro suo negotio studeat totis uiribus operari quod alienè præstant negociationi: aut si eadem & angeli & demones operantur: quæ & dii uestri: ubi est ergo præcellentia diuinitatis: quam utiq; superiorem omni potestate credendū est: non ergo dignius præsumuntur ipsos esse: qui se deos faciant: cum eadem edant: quæ faciunt deos credi: quam pares angelis & demonibus. deos esse locorum differentia distinguitur: opinor ut a templis deos existimetis: quos alibi deos non dicitis: ut aliter dementare uideatur: qui sacras turres peruolat: aliter qui tecta uiciniæ transilit: & alia uis pronuntietur in eo qui genitalia uel lacertos: alia qui sibi gulam profecat: cum par exitus furoris & una ratio est inuestigationis. Sed hæc uerba iam hinc demonstratio rei ipsius: qua ostendemus unam esse utriusq; nominis qualitatem: edatur hic aliquis sub tribunalibus uestris quem demone agi constat iussus a quolibet christiano loqui spiritus ille tam se demonem confitebitur de uero: quàm alibi deum de falso. Aequè producat aliquis ex his qui de deo pati existimatur: qui aeris malentes numen de nidore concipiunt: qui ructando curatur: qui anelando profantur: Ista ipsa uox celestis pluuiarum pollicitatrix. Iste ipse Aesculapius medicinarum demonstrator alia de morituris socordio & denatio: & Aesclepiodoto sumministratur: nisi se demones confessi fuerint christiano mentiri: non audentes ibidem illius christiani procacissimi sanguinem fundite: quod isto opere manifestus: quod hac probatione fidelius: simplicitas ueritatis in medio est: uirtus illi sua assistit: nihil suspicari licebit magia: aut aliqua eiusmodi fallacia fieri dictis non dicetis: si oculi uestri & aures præmirerint uobis: quid autem inniti potest aduersus id quod ostenditur nuda sinceritate si altera parte uere dei sunt: cur sese demonia mentiuntur: an ut nobis obsequantur? Iam ergo subiecta christianis diuinitas uestra. nec diuinitas deputanda est: quæ subdita est homini. & si quid ad dedecus facit emulis suis: si altera parte demones sunt uel angeli. cur se alibi pro diis agere respondent? Nam sicut illi qui dii habentur demones se dicere noluisse. si uero dii essent. si ne de maiestate se deponerent. Ita & isti quos directo demones nostis non auderent alibi pro diis agere. si aliqui omnino dii essent. quorum nominibus utuntur. uere rentur. non abuti maiestate superiore sine dubio & timedorum. ideo nulla est diuinitas ista quæ tenetis. quæ si esset nequæ a demoniis affectaretur in confessione nequæ a diis negaretur. cum ergo utraq; pars concurrat in confessionem deos esse negans. agnoscite enim genus esse. id est demonas. uerum utrobique iam deos querite. quos cum præsumpseratis demonas esse cognoscitis. eadem uero opera nostra ab eisdem diis uestris non tantum hoc deregentibus. quæ neque ipsi dii sint. neque ulli alii. etiam illud in continenti agnoscitis quid sit uere deus: & an ille. & an unicus quem christiani profiteamur. & an ita credendus colendusque: ut fides ut disciplina disposita est christianorum. Dicet ibidem & quæ ille christus cum sua fabula? Si homo communis conditionis. si magnus. si post mortem de sepulchro a discipulis surreptus. Si nunc denique peres inferos. si non in cælis potius. & inde uerturus cum totius mundi motu cum horrore orbis. cum planctu omnium: si non christianorum. ut dei uirtus. & dei spiritus. & sermo. & sapientia. & ratio. & dei filius quodcumque ridetis: rideat & illi uobiscum: negent christum omnem ab euo animam restituito corpore iudicaturus. Dicant hoc pro tribunali si forte Minoen & Radamanthum secundum consensum Platonis & poetarum hoc esse sortitos: suæ saltem ignominie & damna

tionis notam refutent. Renuntiant se immundos spiritus esse: quod uel ex pabulis eorum sanguine: & fumo: & putidis rogis pecorum: & impuratissimis linguis ipsorum uatum intelligi debuit. Renuant ob maliciam prædamnatos se in eundem iudicii diem cum oibus cultoribus & opationibus suis. At quin ois hæc nostra in illos dominatio & potestas dominatione christi ualet: & de cõmemoratione eorū quæ sibi a deo per arbitrum christū imminencia expectant: christum timentes in deo & deum in christo subiiciuntur seruis dei & christi: ita de contractu deq; afflatu nostro contemplatione & representatione ignis illius correpti: etiam de corporibus nostro imperio excedunt inuiti: & dolentes: & uobis præsentibus erubescens: credite illis quum de se loquuntur: qui mentientibus creditis: nemo ad suum dedecus mentitur: quin potius ad honorem: magis fides, proxima est aduersus semetipsos confitentes: q̄ p̄ semetipsis negantes. Hæc deniq; testimonia deorū uestrorum christianos facere consueuerunt: q̄ plurimum illis credendo in christo domino credimus. Ipsi litterarum nostrarum fidem accendunt. Ipsi spei nostræ fiduciam edificant: colitis illos quos sciam etiam de sanguine christianorum. Nollent itaq; uos tam fructuosos tam officiosos sibi admittere: uel ne a nobis quandoq; christianis fugentur: si illis sub christiano uolente uobis ueritatem probare: mēiri liceret: omnis ista cõfessio illorum: qua se deos negant esse: quaq; non aliū deum respondent præter unum cui nos mancipamur: satis idonea est ad depellendum crimen læsæ maxime romanæ religionis. Si. n. non sunt dei p̄ certo: nec religio p̄ certo est: si religio nō est: nec p̄ certo rei sumus læsæ religiōis. Ate cōtrario in uos exprobatio resultauit: qui mendacium colentes ueram religionem ueri dei nō modo negligendo qn̄ insup expugnando in uestræ cõmitis crimen ueræ irreligiōsitatis. Nā ut constaret illos deos esse: nōne conceditis de estimatione cõmuni aliquem esse sublimitatem & potentiorē uelut principem mūdi p̄fectæ p̄ritiæ maiestatis: nā & sic pleriq; disponunt diuinitatem ut impium summe dominatiōis esse penes unum: officia eius penes multos uelint: ut Plato Iouē magnū i cœlo comitatū exercitu describit deorū pariter & demonum. Itaq; oportere & procurantes & præfectos & præsidēs pariter suscipi: & tamē quod facinus admittit: qui magis ad Cæsarem promerendū & operam & spem suam transfert: nec appellationem dei ita ut imperatoris in aliquem principem confitetur cum capitale eē iudicetur alium præter Cæsarem & dicere & audire: colat alius deum: alius Iouem: alius ad cœlum supplices manus tendat: alius ad aram fidei manus alius si hoc putatis nubes numeret orās: alius lacūaria alius suam animam deo suo uoueat: alius hirci. Videte. n. ne & hoc ad irreligiōsitatis eulogiū cōcurrat adimere libertatē religiōis & interdicere optionē diuinitatis: ut non liceat mihi colere quē uelī: sed cogar colere quē nolī. Nemo se ab inuito coli uolet: ne hō q̄dem: atq; ideo & egyptiis p̄missa est: tam uanę superstitionis potestas auiibus & bestiis consecrandis: & capite damnandi: qui aliquem huiusmodi deum occiderit. Vnicuiq; etiam prouinciæ & ciuitati suus deus est: ut Syrię Astartes: ut Arabię Dialares: ut Norici Tibilenus: ut Aphricę celestus: ut Mauritanie Reguli sui romanas ut opinor prouincias edidit: nec tamen romanos dominos earum: quia Romę non magis coluntur: q̄ qui per ipsam quoq; Italiā municipali consecratione censentur crustumeniensium Deluentinus: narniensium Viridianus: asculanorum Ancharia: Volsinientium Norcia: oriculanorum Valentia: Sutrinorum Norcia: Faliscorum in honorem patris curis: & accepit cognomen Iuno. Sed nos soli arcemur a religionis proprietate. Ledimus Romanos nec romani habemur: qui non romanorum deum colimus: bene q; omnium deus est: cuius uelimus aut nolimus omnes sumus. Sed apud uos quod ius colere ius est præter deum uerum: quasi non hic magnus omnium sit deus, cuius omnes sumus.

De religione romanorum. Caput. xxiii.

Atis mihi quidem uideor probasse de falsa & uera diuinitate: cum demonstraui quemadmodum probatio consistat non modo disputationibus nec argumentationibus: sed ipsorum etiam testimoniis quos deos creditis: ut nihil iam ad hanc causam retractandum. Quoniam tamen romani nominis proprie mentio occurrit: non omit tam confessionem: quam puocat illa praesumptio dicentium: romanos pro merito religionis firatis diligentissime intantum sublimitatis elatos ut orbem occuparint: & adeo deos esse: ut praeter ceteros floerant: qui illis officium praeter ceteros faciant. s. ista merces a romanis diis pro gratia expensa est: Sterculus: & Muchunus & Laurentina puexit impium peregrinos enim deos non putem extraneae genti magis fautum uoluisse quam suae & patrium solum in quo nati adulti nobilitati sepultique sunt transfretanis dedisse: unde Cybele si urbem Romanam: ut memoriam Troiae generis adamauit: uernaculi sui scilicet aduersus archiuorum arma protecti: si adulteros transire prospexit: quos sciebat graeciam phrygiae debellatricem subacturos. Itaque maiestatis suae in urbem collatae grande documentum nostrae etiam etatis proposuit: cum M. Aurelio apud Syrinium reipublicae exempto die. xvi. calendas aprilis. Archigallus ille sanctissimus die. ix. calendas earundem quo sanguinem impure laceratos quoque castrando libabat pro salute imperatoris Marci iam interpreti solita eque imperia madauit. O nuntios tardos: o somniculosa diplomata: quorum uicio excessum imperatoris non ante Cybele cognouit: ne deam talem riderent christiani: sed non statim & Iuppiter creatam suam romani fascibus cocuti sineret: oblitus antrum illud ideum & graecorum corybantiarum & iucundissimum illic nutricis suae odorem: nonne omni capitolio tumulum suum praeposuisse: ut ea potius orbi terrae precelleret: quam cineres Iouis textit: uellet Iuno punicae urbis posthabitam Samo dilectam ab Aeneadae utique genere deleri: quod sciam hic illius arma: hoc currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse. Si qua fata sinant: iam tum tenditque fouetque. Misera illa coniunx Iouis & soror aduersus fata non ualuit: plane fato statim Iuppiter ipse. Nec tantum tamen honoris romani dicauerunt fati deditibus sibi Carthaginem aduersus destinatum: uotumque Iunonis quantum prostititissimae Iuperae Laurentinae.

De regno deorum. Caput. xxv.

Lures deos uestros regnasse certum est. Igitur si conferendi impii tenet potestatem cum ipsi regnarent a quibus acceperant eam gratiam: quam coluerat Saturnus & Iuppiter aliquem opinor Stercolum: Sed romani postea cum indigenis cultoribus suis: etiam si qui non regnarunt: tamen regnabatur ab aliis nondum cultoribus suis: ut qui nondum dii habebantur. Ergo aliorum est regnum dare: quia regnabatur multo antequam isti dii inciderentur: sed quam uanum est fastigium romani nominis religiositatis meritis deputare: cum post impium siue adhuc regnum religio profecerit: Age iam rebus religio profecerit: nam & si a Numa concepta est curiositas superstitionis: nondum tamen aut simulachris: aut templis res diuina apud romanos constabat: frugi religio & pauperes ritus: & nulla capitolia certantia ad caelum: sed temeraria de caespite altaria & uasa adhuc samia: & nidor ex illis: & deus ipse nusquam: Nondum tamen ingenia graecorum atque thurcorum fingendis simulachris urbem inundauerunt. Ergo non ante religiosi romani quam magni. Ideoque non ob hoc magni quia religiosi. At quin quomodo ob religionem magni quibus magnitudo deirreligiositate puenit: ni fallor. non omne regnum uel impium bellis queritur & uictoriis propagatur: porro bella & uictoriae captis & eueris plurimum urbibus constant. Id negocium sine deorum iniuria non est: cedem strages metum & templorum: pares cedem ciuium & sacerdotum. Nec dissimiles rapinae sacrae diuitiarum & profanae: tot igitur sacrilegia romanorum quot trophea: tot de diis quot de gentibus

Triumphis: tot manubiæ quot manent adhuc simulachra captiuorum deorum: & ab hostibus ergo suis sustinent adorari: & illis imperium sine fine decernunt: quorum magis iniurias quæ adulationes remunerasse debuerant. Sed qui nihil sentiunt: tam impune leduntur quam frustra coluntur: certe non potest fidei conuenire: ut religionis meritis excreuisse uideantur: qui ut suggestimus religionem: aut lædendo creuerunt: aut crescendo læserunt etiam illi quorum regna conflata sunt in impium romanum summam: cum ea amitterent sine religionibus non fuerunt.

De regno dei. Caput. xxvi.

Idete igitur ne ille regna dispenset: cuius est & orbis qui regnatur & homo ipse qui regnat: ne ille uices dominationum ipsis temporibus in seculo ordinauerit: qui ante omne tempus fuit: & sæculum corpus temporum fecit: nec ille ciuitates extollat aut deprimat: sub quo fuit aliquando sine ciuitatibus genus hominum. Quid erratis: prior est quibusdam diis suis. Siluestris Roma ante regnauit: quæ tantum ambitum capitolii extrueretur. Regnauerunt & babilonii ante pontifices: & Medii ante. xv. uiros: & Aegyptii ante Salios: & Assyrii ante Lupercos: & Amazones ante uirgines uestales. Postremo si romanæ religiones regna præstant nunquam retro iudea regnasset despectrix communium istarum diuinitatum cuius & deum uictimis. & templum donis: & gentem foederibus aliquandiu romani honorastis: nunquam dominaturi eius si deo non deliquisset: ultimo in christum. Satis hæc aduersus intentionem læsæ diuinitatis: quo non uideamur lædere eam quam ostendimus non esse.

De spiritu demoniaco. Caput. xxvii.

Gitur puocati ad sacrificandum obstruimus gradum per fidei conscientiam nostræ: qua certi sumus ad quos ista pueniant officia sub imaginum substitutione & humanorum nominum consecratione. Sed quidam dementiam existimant: quod cum possumus & sacrificare in presentia & illæsi abire manente apud animum proposito obstinationem saluti præferamus. Datis. scilicet. consilium quo uobis abutamur: sed agnoscimus unde talia suggerantur: quis totum hoc agitet: & quomodo nunc astutia suadendi: nunc duricia faciendi ad constantiam nostram deiiciendam operetur? Ille. scilicet. spiritus demoniacæ & angelicæ paraturæ: qui noster ob diuortium emulus: & ob dei gratiam inuidus de meritis uestris aduersus nos præliatur: occulta inspiratione modulatis & subornatis ad omnem quam in primordio exorsi sumus: & iudicandi peruersitatem & faciendi iniquitatem. Nam licet subiecta sit nobis tota uis demonum: & eiusmodi spiritum: ut neque tamen & serui metum nonnunquam contumaciam miscet: & lædere gestiunt: quos alias uerentur: odium. nec tam timor spirat præterquam & desperata conditio eorum ex prædånatione solatium reputat fruentem itere malignitatis de penemora: & tamen apprehensi subiguntur & conditioni suæ succidunt: & quos de longinquo oppugnant de proximo obsecrant. Itaque cum uice rebellantium ergastulorum siue carcerum uel metallo: uel hoc genus penalis seruitutis erumpunt: aduersum nos in quorum potestate sunt: certi & impares se esse & hoc magis perditos ingratis resistimus: & æquales repugnamus: pseuerantes in eo quod oppugnant: & illos nunquam magis detriumphamus quam cum per fidei obstinatione dånatur.

De regno impatoris. Caput. xxviii.

Voniam autem facile iniquum uideretur liberos homines inuitos urgeri ad sacrificandum. Nam & alias diuine rei faciendæ libens animus inducitur: certe ineptum existimaretur: si quis ab alio cogeretur ad honorem deorum quos ultro sui causa placare deberet: ne præ manu esset iure libertatis dicere. Nolo mihi Iouem propitium: Tu qui es: me conueniat Ianus iratus ex qua uelit fronte. Quid tibi mecum est formati estis ab eiusdem utique spiritus uti nos pro salute imperatoris sacrificare cogatis & imposta est ratio uobis necessitas cogendi quam nobis obligatio periclitandi. Ventum est igitur ad secundum titulum

lum lese augustioris maiestatis. Si quidem maiore formidine & calidior timiditate Cæsarem obseruatis quàm ipsum de olympo Ioue est merito si sciatis. Quis enim ex uiuentibus non cuiuslibet mortuo potior? Sed ne hoc uos ratione facitis potius quàm respectu presentaneæ potestatis. A deo & in isto irreligiosi deos uestros erga. Deprehendimini: cum plus timoris humano dominio dicatis citius denique apud uos per omnes deos quàm per unum genium Cæsaris peccatur.

An possint prodesse Idola. Caput. xxviii.

Onstet igitur prius si isti quibus sacrificatur salutem impatoribus uel cuiuslibet homini impertiri possunt. & ita nos crimini addicite. Si angeli aut Demones substantia pessimi spiritus beneficium aliquod operantur: si perditum conseruant: si damnati liberant: si denique quod conscientia nostra est: mortui uiuos tuentur. Nam utique suas primo statuas & imagines & cædes tuerentur: quæ ut opinor Cæsarium milites excubiis salua præstant: puto autem hæc ipse materia de metallis Cæsarij ueniunt: & tota templa de nutu Cæsaris constant: mulci denique Dii habuerunt Cæsarem iratum. Facit ad causam si & propter quod cum illis aliquid liberalitatis aut priuilegii conferat. Itaque sunt in Cæsaris potestate cuius & totum sunt quod habebunt salutem Cæsaris in potestate: ut eam præstare posse uideantur quam facilius ipsi a Cæsare consequuntur.

De potestate Imperatorum. Caput. xxxi.

Deo ergo comittimus in maiestatem Imperatoris quia illos nos subicimus rebus suis: quia non ludimus de officio salutis ipsorum qui eam non putamus in manibus esse plumbatis. Sed uos religiosi qui eam queritis ubi non est petitis a quibus dari non potest preterito eo in cuius est potestate: Insuper eos de bellatis qui eam sciunt petere: qui est deum uere & deum uiuum: quem & ipsi Impatores propitium sibi preter ceteros malunt: Sciunt quis illis dederit imperium: sciunt qui homines: quis & anima sentiunt eum deum esse solum: in cuius solius potestate sunt: a quo sunt secundi: post quem primi ante omnes & super omnes deos: qui diu cum super omnes homines qui utique uiuunt & mortuis antistant recognoscant quousque uires imperii ualeant & ita deum intelligunt aduersus quem ualere non possunt per eum ualere se cognoscunt: cælum denique debellet Impator: cælum captiuum triumpho suo inuehat: cælo mittat excubias: cælo uectigalia imponat. Non potest: ideo magnus est: quia cælo minor est: illius enim est ipse cuius & cælum est: & omnis creatura: inde est impator: unde & homo: antequam impator: inde potestas illi. unde & spiritus illic suscipientes christiani manibus expansis quia innocuis: capite nudo quia non crubescimus: denique sine monitore: quia depectore oramus: precantes sumus omnes semper pro omnibus: imperatoribus uitam illis prolixam: impium securam: domum tutam: exercitus fortes. senatum fidelem: populum probum: orbem quietum: & quecumque hominis & Cæsaris uota sunt. Hæc ab alio orare non possum: quia a quo scio me consequitur: quoniam & ipse est: qui solus præstat: & ego sum cui impetrare debetur famulus eius qui eum solum obseruo: qui ei offero optimam & maiorem hostiam: quam ipse mandauit: orationem de carne pudica de anima innocenti de spiritu sancto profectam. Non grana thuris unius assis: aradice arboris lachrymas: nec duas meri guttas nec sanguinem reprobis hominis mori optantis: & post omnia inquinamenta: etiam conscientiam spurcam: ut mirer: cum hostie probentur: penes uos a uitiisissimis sacerdotibus cum quibus precordia potius uictimagum quàm ipsorum sacrificantium examinatur. Sic itaque nos ad deum expansos unguis fodiant cruces suspendant: ignes lambant gladii guttura detruncet: bestie insiliant: paratus est ad omne supplicium ipse habitus orantis christiani. Hoc agere boni præsidis: extorqueat animam deo supplicante pro impatore: his erit crimen. ubi ueritas & dei deuotio est.

De oratione pro inimicis. Caput. xxxii.

Matth. 5. Luc. 6.

1. Timot. 2.

Dulati nunc sumus Imperatori: & mentiti uota quæ diximus ad euadendam. se-
uim plane perficit ista fallacia. Admittitis enim nos probare quodcumque defecimus.

Qui ergo putaueris nihil ad nos de salute Cæsaris curare. Inspice dei uoces litte-
ras nostras quas neque ipsi supprimimus: & plerique casus ad extraneos transferunt. Scito-
re ex illis preceptum esse nobis ad redundantiam benignitatis: etiam pro inimicis deum ora-
re: & persecutoribus nostris bona precari: quæ magis inimici & persecutores christianorum
quæ de quorum maiestate conuenimur in crimine: sed etiam nominatim atque manifeste: orate
inquit pro Regibus & pro principibus & potestatibus ut omnia tranquilla sint: uobiscum
enim concutitur Imperium concussis etiam cæteris membris eius: utique & nos licet extra
neii a turbis estimemur in aliquo loco casus inuenimur.

Item pro Imperio & potestate Romanorum. Caput. xxxii.

St & alia maior necessitas nobis orandi pro Imperatoribus: etiam pro omni sta-
tu Imperii: rebusque romanis quæ uim maximam uniuerso orbi iminentem ipsamque clau-
fulam seculi: acerbitates horrendas comminarem Romani imperii comætu scimus retar-
dari. Itaque nolimus experiri: & dum precamur differri, Romanæ diuturnitati fauimus.
Sed & iuramus sicut non per genios cæsarum ita per salutem eorum quæ est augustior omnibus
geniis: Nescitis genios demones dici: & inde diminutiua a uoce demonia. Nos iudicium
dei suspicimus in Imperatoribus qui gentibus illos præfecit: id in eis scimus esse quod de-
us uoluit & pro magno adiuuamento habemus. Cæterum demones. i. genios adiuuare con-
fucimus ut illos de hominibus exigamus non deicere ut illis honorem diuinitatis con-
feramus. De Imperatore Caput. xxxiii.

Ed quid ego amplius de religione atque pietate christiana in Imperatore qua necesse
est. Suspiciamus ut eum quem dominus noster elegerit: ut merito dixerim noster
est magis Cæsar ut a nostro deo constitutus: Itaque ut in eo plus: ego illi operor
salutem: Si quidem non solum ab eo postulo eam qui potest prestare: aut quod talis po-
stulo: qui merear impetrare. Sed etiam quæ temperans maiestatem Cæsaris infra deum ma-
gis illum comendo deo cui soli subiicio. Subiicio autem cui non adæquo. Non enim deum
imperatorem dicam: uel quia mentiri nescio: uel quia illum deridere non audeo: uel quia
nec ipse se deum uolet dici: si homo sit interest homini deo cedere. Satis habebat appella-
ri Imperator. Grande & hoc nomen est: quod a deo traditur: negat illum imperatorem quæ
deum dicit: nisi homo sit non est Imperator. Hominem se esse etiam triumphans in illo
sublimissimo curru admonetur. Suggestur enim ei a tergo: Respice post te: Hominem
memento te. etiam utique hoc magis gaudet: tanta se gloria corrumpere ut illi admonicio co-
ditionis sue sit necessaria. Minor erat si tunc deus diceretur. Maior est qui reuocatur ne
se deum existimet. De Augusto Imperatore Caput. xxxiiii.

Augustus imperii formator ne dominum quidem dici se uolebat: & hoc enim dei
est cognomen. Dicam plane imperatorem dominum sed more communi. Sed quædo non co-
gor ut dominum dei uice dicam. Cæterum liber sum illi. Dominus. n. meus unus est de-
us omnipotens æternus: idem quæ & ipsius quæ pater patrie est: quæ dominus est. Sed & gratius no-
men est pietatis quæ pietatis: etiam familiaris magis patres quæ domini uocantur: tanto abest: ut im-
perator deus debeat dici: quod non potest credi non modo turpissima: sed & perniciosa adulatione:
tanquam si habens imperatorem alterum appelles: nonne maximam & inexorabilem offensam contra
hes: eius quæ habuisti: etiam ipsi timendam quæ appellasti: esto religiosus in deum qui uisus
lum propitium imperatori: desine alium deum credere: atque ita & hunc deum dicere. cui deo
opus est: si non de mendacio erubescit adulatio: cuiusmodi hominem deum appellas: time
at saltem de infausto. Maledictum est ante Apotheosin deum Cæsarem nuncupare.

De solennibus cesarum. Caput. xxxv:

Propterea igitur publici hostes christiani: quia impatoribus neque uanos neque merentes neque temerarios honores dicant: quia uere religionis homines etiam solennia eorum conscientia potius quam lasciuia celebrant grande uidelicet officium focos & choros in publicum educere: uicatim epulari: ciuitatem tabernę habitu abolefacere: uino lutum cogere: cateruatim cursitare ad iniurias: ad impudentias ad libidinis illecebras siccine exprimitur publicum gaudium per publicum dedecus. Hęc cuncte solennes dies principum decent: quę alios dies non decent: qui obseruat disciplinam de Cesaris respectu: hi eam propter Cesarum deserunt: & malorum morum licentia pietas erit: occasio luxurię religio deputabitur. O nos merito damnandos: cur. n. uora & gaudia Cesarum casti & sobrii & probi expungimus: cur die leto non laureis postes obubramus: nec lucernis diem infringimus: honestas & solennitate publica exigente inducere domui tuę habitum alicuius noui lupanaris: uelim tamen in hac quoque religione secundę maiestatis: de qua in secundum sacrilegium conuenimur christiani non celebrando uobiscum solennia cesarum: quo more celebrari nec modestia nec uerecundia nec pudicitia permittunt. Sed occasio uoluptatis magis quam digna ratio persuasit fidem & ueritatem nostram demonstrare: ne forte & istic deteriores christiani deprehendantur: quod nos nolunt: romanos haberi. Sed ut hostes principum romanorum ipsos quiuites ipsam uernaculam septem collium plumbem conuenio an alicui cesari suo parcat illa lingua Romana: Testis & tyberis & scholę bestiarii. Iam si pectoribus ad translucendum quadam speculari materia natura obduxisset cuius non precordia insculpta apparent: ac noui cesaris scenam congiario diuidendo presidentis: etiam illa hora qua acclamant de nostris annis. Augeat tibi Iupiter annos. Hęc christianus tam enunciare non nouit quam diu de nouo cesare optare: Sed uulgus inquit ut uulgus: Tamen Romani. nec illi magis de postulatores christianorum quam uulgus: plane ceteri ordines per auctoritate religiosi ex fide: nihil hosticum de ipso senatu de equite de castris de palatiis ipsis spirant. Unde Cassii & nigri & Albini unde qui inter duas lauros obsident Cesarum: unde qui fascibus eius exprimendis palestram exercent: unde qui armati palatium irrumpunt. Oibus tot siferiis atque partheniis audacioribus de romanis nisi fallor id est de non christianis: atque adeo omnes illi sub ipsa usque impietatis eruptione: & sacra faciebant pro salute impatoris & genium eius deierant: alii foris alii intus: & utique publicorum hostium nomen christianis dabant: Sed qui nunc scelestorum partium socii aut plausores quotidie reuelantur post uideam parricidarum racemationes superstes quam recentissimis & ramosissimis laureis postes prestruebant: quam elatissimis & clarissimis lucernis uestibula enubilabant: quam cultissimis & superbissimis toris foris sibi diuidebant non ut gaudia publica celebrarent. Sed ut uota propria iam edicerent in aliena solemnitate exemplum atque imaginem spei suę inaugurarent nomen: Principis in corde mutant eadem officia dependunt & qui astrologos & Aruspices & Augures & Magos de cesarum capite consultant quas artes ut ab Angelis desertoribus proditos: & a Deo interdictas ne suis quidem causis adhibent christiani: cui autem opus est per scrutari super cesaris salute: nisi a quo aliquid aduersus illam cogitatur uel optatur: aut post illam speratur & sustinetur non enim ea mente de charis consultitur qua de dominis aliter curiosa est sollicitudo sanguinis aliter seruitutis.

De equalitate omnium personarum. caput. xxxvi.

In hac ita sunt ut hostes deprehendantur quod Romani uocabantur: cur nos quod hostes existimamur Romani negamur. Non possumus & romani non esse & hostes esse: cum hostes reperiuntur quod romani habebantur adeo pietas & religio & fides impatoribus dedita non in huiusmodi officiis consistit quibus & hostilitas magis ad uelamentum sui

potest fungi: sed in his moribus: quibus diuinitas imperat tam uere quam circa omnes necesse habet exhiberi: neque enim haec opera bonae mentis solis imperatoribus debentur a nobis nullum bonum sub exceptione personarum administramus: quia nobis praestamus: qui non ab homine aut laudis aut premii expensum captamus. Sed a deo exactore & remuneratore indifferentis benignitatis lidem sumus imperatoribus quae & uicinis nostris. Male enim uelle malefacere: male dicere: male cogitare de quoque ex aequo uetamur: quodcumque non licet imperatori id nec in quemquam in nemine eo forsitan magis: nec in ipsum quae pro deum tantus est. Ne malum contra malum. c. xxxviii:

Inimicos ut supra diximus iubemur diligere quem habebimus odisse? Item si laesi uicem referre prohibemur: ne de facto patres simus: quem possumus laedere? Nam de isto ipsi recognoscite. quotiens enim in christianos desecuitis partim animis propriis partim legibus obsequentes. Quotiens est praeteritis uobis suo iure nos inimicum uulgi inuadit lapidibus: & incediis ipsis Bacchanalium furis: nec mortuis parcunt christianis: quoniam illos de re quite sepulture de Asilo quodam mortis iam alios iam nec totos auellant dissecant distrahant. quod tamen de tam conspiratis inquam denotatis de tam animatis ad mortem usque pro iniuria repensatis: quando uel una nox pauculis faculis largiter ultionis posset operari. Si malum malo dispungi penes nos liceret. Sed absit ut aut igni humano uindicetur diuina secta: aut doleat pati in quo probatur: si enim & hostes extractos notatum iudices occultos agere uellemus: deesset nobis uis muncrore & copiarum. Plures nimis Mauri & Marchomani ipsique parthi: uel quicunque unus tamen loci & suorum finium gentes quae totius orbis externi sumus: & uera omnia impleuimus urbes: insulas: castella: municipia: conciliabula: castra ipsa tribus decurias: palatum: senatum: forum: sola uobis relinquimus tepla: cui bello non idonei. non prompti fuisset: etiam impares copiis: quae tam libenter trucidamur. Si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere: potuimus & inermes nec rebelles: sed tantummodo discordes solius diuortii: inuidia aduersus uos dimicasse. Si enim tanta uis hominum in aliquo orbis remoti sinu abruptissimus a uobis suffudisset utique damnationem uestram: tot qualiumcunque amissio ciuium imo etiam: & ipsa destitutione punisset proculdubio expauisset ad sollicitudinem nostram ad silentium reorum & stuporem quendam: quasi mortuae urbis quae fuisset: quibus in ea imparetis plures hostes quam ciues uobis remansissent: nunc enim pauciores hostes habetis praemultitudine christianorum: poene omnium ciuium poene omnes ciues christianos habedo. Sed hostes maluistis uocare generis humani. Quis autem nos ab illis: occultis: & usque quaque uastantibus mentes & ualitudines uestras hostibus raperet? A demoniorum incurribus dico: quae de uobis sine praemio sine mercede depellimus. Suffecisset hoc solum nostrae ultionis uacua ex inde possessio imundis spiritibus pateret: porro nec tanti praesidii compensationem cogitantes non modo non molestum uobis genus: uerum etiam necessarium hostes iudicare maluistis: quia sumus plane non generis humani: sed potius tamen erroris.

De cœtu. Caput. xxxviii.

Proinde nec paulo lenius iter licitas factiones sectam istam deputari oportebat: a quo nihil tale committitur: quae de illicitis factionibus timeri solet. Nisi fallor enim prohibenda factionum causa. De prudentia constat modestia publica: ne ciuitas in partes scinderetur. quae res facile comitia consilia curias conciones spectacula est emulis studioque compulsionibus inquietaret: cum iam & in questu habere coepisset uenale & mercenariam hoies uolentiae suae operam. At enim nobis omni gloriae & dignitatis ardore frigentibus nulla est necessitas cœtus: nec ulla magis res aliena quam publica. Unam omnem rem publicam cognoscimus mundum. Aequae spectaculis uestris tantum renuntiamus: in quantum originibus eorum: quas scimus de superstitione conceptas: cum & ipsis rebus de quibus exiguntur praeterimus. Nihil est nobis dictu uisu auditu cum insaniam circi: cum impudicitia theatri: cum atrocitate harene: cum xysti uanitate: quo nos offendimus. Si alias praesumimus uoluptates. Si oblectari nouisse nolumus nostra iniuria est si

forte nostra non uestra: sed reprobamus que placent uobis: nec uos nostra delectat. Sed licuit epicureis aliquam decernere uoluptatis ueritatem. i. animi aequitatem & ampla ne-
gocia.

De disciplina christianorum. Caput. xxxix.

Dam iam nunc ipse negocia christianae factionis: ut qui mala refutauerim bona ostendam: corpus sumus de conscientia religionis & disciplina unitate & specie-
dere. Coimus in coetum & aggregationem: ut ad deum quasi manu facta preca-
tionibus ambiamus orantes. Hec uis deo grata est: oramus etiam pro imperatoribus p mi-
nistris eorum ac potestatibus pro statu seculi pro rege quiete p mora finis: coimus ad lit-
terarum diuinaru comemorationem: si quid presentium temporu qualitas aut praemone-
re cogit: aut recognoscere: Certe fidem sanctis uocibus pascimus: spem erigimus: fiducia-
figimus: disciplinam praepceptoru nihilominus inculcationibus densamus. Ibidem etiam
exhortationes castigationes: & censura diuina. Nam & iudicatur magno cum pondere ut
apud ceteros de dei conspectu: sumumque futuri iudicii praedictum est. Si quis ita delique-
rit: ut a communicatione orationis & coeuentus & omnis sancti comertii religetur: praesidet
probatique seniores honore istum non pretio sed testimonio adepti: neque n. pretio ul-
lares dei constat: etiam si quod arte genus est: non de oneraria summa quasi redemptae reli-
gionis congregatur. Modicam unusquisque stipem menstrua die uel cum uelit & si modo
possit apponit. Nam nemo compellitur sed sponte confert. Hec quasi deposita pietatis sunt:
nam inde non epulis nec potaculis nec in gratiis uoratinis dispensatur. Sed egenis alendis
humandisque & pueris ac pupillis re ac parentibus destitutis iamque domesticis senibus. Item
naufraigiis: & si qui in metallis: & si qui in insulis: uel in custodiis duntaxat ex causa dei se-
cte alumni confessionis suae sunt. Sed eiusmodi uel maxime dilectionis operatio notam no-
bis meruit penes quosdam. Vide inquit ut inuicem se diligant: ipsi enim inuicem oderunt
& p alterutro mori sunt parati. Ipsi enim ad occidendum alterutrum paratiores erunt.
Sed & q fratres nos uocamus: non alias opinor insaniunt q q apud ipsos omne sanguinis
nomen de affectatione simulatum est. fratres etiam uestri sumus iure naturae matris uni-
us: & si parum homines uos: quia mali fratres. At quanto dignius fratres & dicuntur &
habentur: qui unum patrem deum agnouerunt: qui unum spiritum biberunt sanctitatis: q
de uno utero ignorantiae eiusdem ad unam lucem expauerint ueritatis: sed eo fortasse minus
legitimi existimamur: quia nulla de nostra fraternitate tragodia exclamat. uel quia ex sub-
stantia familiari fratres sumus: que penes uos ferè dirimit fraternitatem. Itaque qui animo
animaque miscemur: nihil de rei coicatione dubitamus: omnia indiscreta sunt apud nos praeter
uxores. In illo loco consortium soluimus in quo solo ceteri homines consortiu exercet:
qui non amicorum solummodo matrimonia usurpat: sed & sua amicis patientissime submi-
nistrant: ex illa credo maioru & sapientissimoru disciplina Graeci Socratis & Romani Ca-
tonis qui uxores suas amicis comunicauerunt: quas in matrimoniu duxerant: liberoru ca-
& alibi creandoru: nescio quidem an inuitas: quid n. de castitate curarent: quam mariti tam
facile donauerant? O sapientia atticæ. o romane grauitatis exemplum: Leno est phis & ce-
sor: quid ergo miru si tanta caritas couiolatur. Nam & cenulas nostras praeter scelus ifa-
mes ut pdigas sugillatis: de nobis. s. Diogenis dictu est. Megareses obsonat: quasi cra-
stina die morituri: Sed stipula quis in alieno oculo facilius pspicit q in suo trabè. Tot tri-
hubus & curiis & decuriis ructantibus acescit aer: si aliis cenaturis creditor erit necessari-
us herculanæ decimanæ polinctoæ sumptu stabulari supputabunt. Apaturiis Diony-
siis mysteriis atticis coquo: dilectus indicitur ad fumum coene Sarapicæ sparteoli exci-
tabuntur: de solo triclinio christianoru retractatur. coena nostra de nomine rationem sua

ostendit id quod uocatur: quod dilectio penes grecos quantiscunq; sumptibus constet.
Lucrū est pietatis nomine facere sumptū: liquidem inopes quosq; refrigerio isto uiuamus:
non qua penes uos parasiti affectāt ad gloriā famulandę libertatis sub auctora mēto ue-
tris iter contumelias saginādi: sed qua penes deum maior est cōtemplatio mediocrium:
Si honesta causa est cōmunium, reliquum ordinem disciplinę de causa estimate: quid sit
de religionis officio nihil utilitatis nisi immodestię admittit: non prius discumbitur: quā
oratio ad deum pręgustetur: editur quantum esurientes capiunt. Bibitur quātū pudicis
est utile: ita saturantur ut qui meminerint etiam per noctem adorandū deū sibi esse. Ita
fabulantur ut qui sciāt dominū audire: post aquā manūalē & lumina: ut quisq; de scri-
pturis sanctis uel de proprio ingenio potest, prouocatur ī mediū deo canere: hinc pbatur
quō biberit. Acq; oratio cōuiuium dirimit: inde disceditur non in cateruas cessionū neq;
in classes discursationū: nec in eruptiones lasciuiaę. Sed ad eādē curam modestiæ & pu-
diciæ: ut q non tam cenā cenauerint q disciplinam. Hęc coitio christianorū merito sa-
ne illicita: si illicitis par: merito damnanda si quis de ea quaeritur eo titulo quo de factio-
bus quaerela est: in cuius pniciem aliquādo conuenimus. Hoc sumus congregati: quod
& dispsi, hoc uniuersi quod & singuli, neminē ledent, neminem contristantes, cū pbi: cū
boni coeunt: cū pii: cum casti congregantur: non est factio dicenda, sed curia. At contra-
rio illis nomen factionū accōmodandum est. qui in odium bonorum & proborum con-
spirant: qui aduersum sanguinem innocentium conclamant: prætentes sane ad odi de-
fensionem illam quoq; uanitatem: qd existiment omnis publicę cladis: omnis popularis
incommodi christianos esse causam: si tyberis ascendit in mœnia: si nilus non ascendit ī
arua: si cœlum stetit: si terra mouit: si fames: si lues, Statim christianus ad lesionē accla-
matur: tantos ad unū (Orduos ante Tyberium, i. ante christi aduentū quantę clades or-
bem & urbē ceciderunt. Legimus Hiramapeam & delon & rhodon & choon insulas mul-
tis cū milibus hominum pessum abiisse. Memorat & plato maiore Asiæ & Aphricę ter-
ram atlantico mari ereptam. Sed & mare corinthium terremotus eiecit: & uis undarum
lucaniam abscissam in Sicilię nomen relegauit. Hęc utiq; non sine iniuria incolētium ac-
cidere potuerunt: ubi uero tunc non dicam deorū uestrorū contemptores christiāi: sed
ipsi dū uestri cum totum orbem cathacismus aboleuit: uel ut Plato putauit campestre
solummodo, posteriores enim illos clade diluuii contestantur ipse urbes: in quibus nati
mortuiq; sunt: etiā quas cōdiderunt: neq; enim alias in hodiernum manerent: nisi & ipsa
posthumę cladis illius. Nondū iudeam ab ægypto examen palestina susceperat: nec iā
illic christianę sectę origo confederat: cū regiones ac fines eius Sodoma & Gomora igne
us imber excussit: olet adhuc incendio terra: & si qua illic arborū poma oriantur oculis te-
nus: ceterum contacta cinerescunt. Sed nec Thuscia iā tunc atq; campania de christianis
querebantur: cum uulscinios de cœlo pompeios de suo mōte pfudit ignis: nemo adhuc
Romę deum uerū adorabat cum Annibal apud cānas p romāos annulos cędes suas mo-
dio metiebatur: oēs dii uestri ab omnibus colebantur: cū ipsum capitolium senones oc-
cupauerant.

De aduersis urbibus. Caput. xl.

Religio neglecta

T bene quod si quid aduersi accidit urbibus cędem clades templorūq; & mœni-
umq; fuerunt: ut iam hoc reuincā non ab eis euenire: quia & ipsis euenit. Semp-
& humana gens malē de deo meruit: primō quidē ut inofficiosa eius: quē cum i-
telligeret ex parte non requisiiuit: sed & alios insuper sibi cōmentata quos coleret: dehinc
quōd non inquirendo innocentię magistrum & nocentię iudicem & exactorē omnibus ui-
tiis & criminibus inoleuit. Cęterę si requisiiisset: sequebat ut cognosceret requisitū & reco-

gnitum obseruaret: & obseruatum magis propitium experiretur q̄ iratum. Eundem ergo nunc quoq; scire debet iratum, quē & retro semp̄ prius q̄ christiani nominarētur: cuius bonis utebatur ante editis, q̄ deos sibi fingeret: cur non ab eo etiam mala intelligat euenti: cuius bona esse non sensit. Illius rea est cuius & ingrata etiā tamē si pristinas clades cōparemus: leuiora nunc accidunt, ex quo christianos a deo orbis accepit. Ex eo enim & innocentia sæculi iniquitates tempauit: & deprecatores dei cēceperūt: deniq; cū ab imbris estiuā hiberna suspendūt & annus in cura ē: uos q̄dem quotidie pasci itaq; p̄asuri balneis & cauponeis & lupanaribus operatibus, Aquilitia ioui imolatis, Nudipedalia populo denuntiatis: cœlū apud capitoliū q̄ritis, nubila de laquearibus expectatis: auerſi ab ipso & deo & cœlo. Nos uero ieiuniis aridi & oī continentia expressi ab oī uite fruge dilatati in sacco & cinere uolutates, inuidia cœlū tundimus, deū tangimus: & cū misericordiā extorserimus Iuppiter honoratur.

Caput. xlii.
Quod deus spernitur & statuē adoratur. **Caput. xlii.**
Os igitur importuni rebus humanis: uos rei publicorū incōmodorū illicet semp̄ apud uos deus spernitur: statuē adoratur. Et. n. credibilius haberi debet eū irasci qui negligatur: q̄ qui coluntur. Anne illi quissimi: si propter christianos etiā cultores suos ledunt: quo superare deberent a meritis christianoꝝ: hoc (inquitis) & in deū uestre repercutere est: si qd̄ & ipse patiat, p̄pter p̄phanos, etiā cultores suos ledi. Admitte prius dispositiōes eius: & non retorquetis. Qui. n. semel eternū iudiciū destinauit: post sæculi finem non p̄cipitat discretiōnē: q̄ est cōditio iudicii ante sæculi finē. Aequalis est interim sup̄ oē hominum genus & indulgens & increpās: cōmunia uoluit esse, & cōmoda p̄phanis, & incommoda suis; ut pari conſortio oēs & lenitatē eius & seueritatē experiremur: quia hæc ita didicimus: apud ipsum diligimus lenitatē, metuemus seueritatē: uos contra utraq; despicitis: sequitur ut oēs sæculi plage uobis (si forte in admonitiōnē, nobis in castigatiōnē a deo obueniant. At qui nos nullo modo ledimur: in primis q̄ nihil nostra refert in hoc quo nisi de eo q̄ celeriter excedere. Dehinc quia si quid aduersi infligitur, uestris meritis deputatur. Sed & si aliqua nos quoq; p̄stringunt (ut uobis coherētes) letamur magis recognitione diuinarū p̄dicationum confirmatiū. s. fiduciam & fidem spei nostre. Si uero ab eis quos colitis oīa uobis mala eueniunt nostri causa: quid colere p̄seueratis: tā ingratos: tā iniustos qui magis uos i dolorē christianoꝝ iurare & asserere debuerant: quos separare deberent a meritis christianoꝝ.

et

siquidem

iurare

Caput. xliii.
Contra eos qui infructuosos dicebant christianos. **Caput. xliii.**
Ed alio quoq; iniuriarū titulo postulamur: & infructuosi i negotiis dicimur. quo pacto homines nobiscum degentes eiusdem uictus habitus instructus eiusdem ad uitam necessitatis: neq; enim bractianæ aut iudeorū gymnasophistæ sumus siluicolæ & exules uite. Meminimus gratiā nos debere domino deo creatori nullū fructū operum eius repudiamus: plane tempamus: nec ultra modum aut p̄perā mutamur. Itaq; non sine foro non sine macello non sine balneis: tabernis officinis: stabulis nundinis uris: ceterisq; cōmertiis cohabitamus in hoc sæculo. Nauigamus & nos uobiscū: & militamus & rusticamur & mercamur: p̄inde miscemus artes opera nostra publicamus usui uestro. Quomodo infructuosi uidemur negociis uestris cū quibus & de quibus uiuimus nō scio. Sed si cerimonias tuas non frequento. Attamen illa die homo sum. Non lauro diluculo saturnalibus ne & noctē & diem p̄dā. Attamen lauro honesta hora & salubri: q̄ mihi & calorem & sanguinem seruet. Rigere & pallere post lauacꝝ mortuus possū nō i publico liberalibus discūbo: qd̄ bestiaris suprema cœnatiō mos est. Attamen ubi de copiis tuis cœno nō emo capiti coronā: qd̄ tua itere est emptis nihil omīus floribus quō utar: puto

gratius esse liberis & solutis & undiq; uagis. Sed & si in coronā coactis os coronam nari-
bus nouimus: uiderint qui p capillum odorantur: spectaculis nō conuenimus: q̄ tamen
apud illos coetus uendicantur: si desiderauero liberius de ppriis locis summatur: plane
non emimus. Si arabie q̄ratur sciant Sabei pluris & carioris suas merces christianis se-
peliendis p̄figari: q̄ diis fumigandis: certe inquitis temploꝝ uectigalia quotidie deco-
quunt stipes quotus quisq; iā iactat. Non. n. sufficimus & hoibus & diis nris mendican-
tibus opē ferre. Nec putamus aliis q̄petentibus impartiendū. Deniq; porrigat manū iup-
piter & accipiat cū interim plus nra misericordia insumit uicam q̄ uestra religio tēpla-
tim. Sed cetera uectigalia gratias christianis agent ex fide d ependentibus debitum q̄ alie
no fraudando abstinemus: ut si ineatur q̄tum uectigalibus pereat fraude & mendatio no-
strorum professionum facile ratio haberi possit unius speciei querela compensata pro cō-
modo ceterarum rationum. De lenocinto. Caput. xliii.

Lane confitebor qui nā si forte uere de sterilitate christianoz conq̄ri pos-
sunt: primi erunt lenones perductores aquareoli. tum sicarii uenari magi item
aruspices arioli mathematici. his infructuosos esse magnus fructus est. & tamē
quodcunq; dispendiū est rei nostrae: per hanc sectā cum aliquo praesidio cōpēfari potest.

De exorcismate. Caput. xliiii.
Vāri habetis non dico qui iam de nobis demonia excuriant: non dico iam qui p uo-
bis quoq; uero deo preces sternant: quia forte non creditis. Sed a quibus nihil time-
re possitis. De custodiis hennicorum. Caput. xlv.

T enim illud detrimentū reipublice tā grande q̄ ueq; nemo circumspicit illā inu-
aria ciuitatis nullus expendit cū tot iusti i pedimur: cū tot innocentes erogamur:
uestros. n. iā contestamur actus: qui quotidie iudicandis custodiis praesidetur:
qui sententiis elogia dispungitis tota uobis nocentes uariis crimimū elogiis recensentur:
quis illic sicarius: quis manticulanus: quis sacrilegus: aut corruptor: aut lauantiū p̄do:
quis ex illis etiā christianis ascribitur: aut cū christiāi suo titulo offeruntur: quis ex illis ē
talis: q̄les tot nocētes de uris semp estuat carcer: de uris semp metalla suspirat: de uris sp
bestie iagiatur: de uestris semper munerarii noxiorum greges pascunt: Nemo illic chri-
stianus: nisi plane tantum christianus: aut si & aliud iam non christianus.

De innocentia christianorum. Caput. xlvi.
Os ergo soli innocentes. Quid miq; si necesse est? Enim uero necesse est innocē-
tia a deo edocti & p̄fecte eam nouimus: ut a p̄fecto magistro reuelatam: & fide-
liter custodimus. ut ab inconceptibili dispensatore mandatā: uobis aut huma-
na extitatio innocentia tradidit: hūana itē dānatio impauit. Inde nec plene a deo timenda
estis o discipline ad innocentie ueritate: tāta ē prudentia hois ad dēmonstrandū bonū: quā
ta auctoritas ad exigendū. tā illa facilis q̄ ista cōtemni. Atq; a deo qd plenius dicit noc-
cides: an docere ne irascaris quidē? Quid p̄fectius p̄hibere adulteriū: tan ē ab oculorum
solitaria concupiscentia arceret: quid eruditius de maleficio an de malo loquio iterdicere?
quid instructius iniuriā non permittere: an nec uicem iniurię sineret: dum tamen sciat
ipsas quoq; leges uestras quae uidentur ad innocentiam pergere de diuina lege: aut anti-
quiore forma mutatas. Diximus iam de Moyse atate. Sed quanta auctoritas legum
humanarum cum ista: sed si euadere homini cōtingat & plerumq; admittis delictēdū
& aliquādo contēnere ex uoluntate uel necessitate delinquendi recogitare ea ē p breuitate
supplicii cuiuslibet: non tamen ultra mortem remansuri. Sic & epicurus oēm cruciatum
dolorēq; deprecia: modicū qdē contēptibile p̄uatiando: magnū uero nō diuurnū: enī
uero nos qui sub deo oīum speculatore dispūgimur: quiq; eternā ab eo p̄cnā puidemus

merito soli innocentiae occurrimus: & p̄spicientia plenitudine & p̄ latebrarū difficultate:
& pro magnitudine cruciatu nō diuturni uerū sempiterni eum timentes quem timere de-
bebit: & ipse qui timentes iudicat. Deum nō p̄conuilem timentes: cōstituumus ut opinor
aduersus oīum criminum intencione: quē christianorū sanguinem flagrat: ostendimus
torum statū nostrum: & quibus modis p̄bare possimus ita esse sicut ostendimus ex fide. s.
& antiq̄tate diuinarū litterarū. Item ex cōfessione spiritualium potestatiū q̄s nos reuincere
audebit: nō arte uerborū: sed eadem forma qua p̄bationem cōstituumus de ueritate. Sed
dum unicuiq̄ manifestatur ueritas nostra: interim incredulitas dum de bono sectae huius
obducitur: quod usui iam & de cōmercio innotuit: nō utiq̄ diuinum negociū existimat: sed
magis philosophiē genus eadem inq̄t & philosophi monent & p̄fitentur innocentia iusti-
cia patientia sobrietatem pudicitia. Cur ergo quibus cōparamur de disciplina nostri p̄inde
illis nō adequamur ad licentia impunitateq̄ discipline: uel cur & illi ut pares nostri non ur-
gētur ad officia quē nos obeuntes p̄clitamus. Quis. n. philosophū sacrificare. aut deiera-
re: aut lucernas meridie uanas p̄ferre cōpellit. Quinimo & deos uestros palā destruunt:
& superstitiones uestras cōmentariis quoq̄ accusant. Laudantibus uobis plariq̄ etiā in prin-
cipes latrant sustinentibus nobis: & facilius statuis & salariis remunerantur: q̄ ad bestias p̄-
nuntiantur: sed merito philosophi: nō. n. christiani cognominantur. Nomen hoc philoso-
phorū demonia nō fugat: quidni? cum secundū deos philosophi demonas deputet. Socra-
tis uox est: si demoniū p̄mittat. Idem & cum aliquid de ueritate sapiat deos negās. Aescu-
lapius tamen gallinaceum p̄secari iam in fine iubebat: credo ob honorē patris eius: q̄a So-
cratē Apollo sapientissimū oīum cecinit: o Apollinē inconsideratū sapientiae testimoniū
reddidit ei uiro q̄ negabat deos esse: inquam odium flagrat ueritas in tantū qui eā ex fide
p̄stare offendit: qui autē adulterat & affectat hoc maxime nomine gratia pangit apud inie-
ctatores ueritatis q̄ in iusores & corruptores. Inimice philosophi affectant ueritatē & affe-
ctando corrumpūt: ut q̄ gloria captant christiani: & in necessario appetunt & integre p̄-
stāt: ut q̄ saluti suae curāt: adeo neq̄ de scientia neq̄ disciplina ut putatis aequamur. Quid
.n. Thales ille princeps phisicorū sciscitanti craso de diuinitate certum renūciauit: comea-
tus deliberādi sepe frustratus deum q̄libet opifex christianus & inuenit & ostendit: & exit
de totū quod in deo queritur re quoq̄ assignat: licet plato affirmet factitorem uniuersita-
tis: neq̄ inueniri facilem & inuentū enarrari in oēs difficilem. Ceterū si de pudicitia p̄uoce-
mus: lego p̄rem sententię atticę in Socratem corruptorē adolescentiū p̄nunciatā. Sexum
nec fœmineum mutat christianus: noui & Phirne meretricem Diogenis supra recubantis
ardorē subantē Audio & quendā Speusippū de Platōis schola in adulterio p̄uisse: christia-
nus uxori suę soli masculus nascitur. Democritus excecando semetipsum q̄ mulieris sine
cōcupiscentia aspicere nō posset & doleret si nō esset potitus: incōtinētiā emendatiōe p̄-
fiteretur. At christianus saluis oculis fœminā uidet animo aduersus libidinem cæcus est. Si
de probitate defendam eccelutulentis pedibus Diogenes superbos Platōis thoros alia su-
perbia deculcat: christianus nec in pauperem superbit. Si de modestia certem. Ecce pytha-
goras apud thirios: zenon apud prienenses tyrannidem affectant Christianus uere nec ci-
uitatem. Si de aequanimitate cōgrediar. Licurgus apocarthēsin optauit: q̄ leges eius laco-
nes emendassent: christianus etiam damnatus gratias agit. Si de fide comparem Anaxa-
goras despositum hostibus denegauit christianus etiam extra fidelis uocatur. Si de sim-
plicitate consistā Aristoteles familiarem suū Hermiā turpiter loco excedere fecit: christia-
nus nec inimicū suum lēdit. Idem Aristoteles tam turpiter Alexādro regēdo potus adu-
latur q̄ Plato a Dionysio uentris gratia uendicatur Aristippus in purpura sub magna gra-
uitatis sup̄ficiē nepotatur: & hidias dum ciuitati insidias disponit occiditur: hoc p̄ suis oī

atrocitate dissipatis nemo unquam temptauit christianus: sed dicit aliquis etiam de nostris excedere quosdam a regula disciplinae: desinunt tamen christiani haberi penes nos philosophi uero illi cum talibus factis in nomine & in honore sapientiae perseuerant: adeo quid simile philosophis & christianis graeciae discipulus: & coelifamae negociator: & uitae uerborum & factorum operator: & regum edificator & destructor. Amicus & inimicus erroris ueritatis interpolator & integrator & expressor & furator eius: & custos antiquior omnibus ueritas nisi fallor: & hoc mihi proficit antiquitas praestructa diuina litteraturae quo facile credam thesaurum eam fuisse posteriori cuique sapientiae: & si non onus tamen uoluminis temperare etiam excurrem in hanc quoque probationem. Quis poetarum: quis sophistarum: qui non omnino de prophetarum fonte potauerit? Inde igitur philosophi sitim ingenii sui rigauerunt ut quae de nostris haberent: ea nos coparent illis. Inde opinor & a quibusdam quoque eiecta philosophia a thebis dico aspartiatibus & argiuis dum a uestra conantur: & homines gloriae ut diximus: & eloquentiae solius libidinosi si quid in sanctis scripturis offenderunt: digestis ex improposito curiositatis ad propria operantur: neque satis credentes diuina esse quod minus interpolarent: neque satis intelligentes ut adhuc tunc sub nubila etiam ipsis iudeis obumbrata: quoque propria uidebantur. Nam & si qua simplicitas erat ueritatis: eo magis scrupulositas humana fide aspersione mutabat per quod incertum miscuerunt etiam quod inuenerat certum. Inuentum enim solummodo deum non ut inuenerat disputauerunt: ut & de qualitate & de natura eius & de sede disceptent. Alii incorpalem asserunt: alii corpalem ut ratio platonici quae stoici: alii ex atomis: alii ex numeris. Sicut epicurus & Pythagoras: alii ex igne qualiter tractato uisum est: & platonici quidem curantem regem contra Epicurei otiosum & in exercitum: & ut ita dixerim neminem humanis rebus positum uero extra mundum. Stoici quae figuli modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundum platonici quae gubernatoris exemplo intra illud maneat quod regat: sic & de ipso mundo natus in matris sine sit: decessurus mensurusue sit uariant: sic & de animae statu: quae alii diuinam & aeternam: alii dissolubilem contendunt: ut quis sensit ita intulit aut reformauit. Nec mirum si uetus instrumentum ingenia philosophorum interuenterunt: ex horum semine & nostram hanc nouiciolam paraturam uiri quidam suis opinionibus ad philosophicas sententias adulterauerunt: & de uia obliquos multos tramites & inexplicabiles sciderunt. Quod ideo suggesterim ne cui nota uarietas sectae huius in hoc quoque nos philosophi adaequare uideatur & ex ueritate defensionum uindicet ueritatem: expedite autem praescribimus adulteris nostris illam esse regulam ueritatis quae ueniat a christo transmissa per comites ipsius quibus aliquanto posteriores diuersi isti commentatores probabuntur: omnia aduersus ueritatem de ipsa ueritate constructa sunt: operantibus aemulationem istam spiritibus erroris. Ab his adulteria huiusmodi salutaris disciplinae suborta: ab his quaedam etiam fabulae immixtae quae dissimilitudine fidem infirmarent: ueritatis uel etiam si potius euincerent: ut quis ideo non putet christianis credendum: quia nec poetis & philosophis: uel ideo magis poetis & philosophis existimet credendum: quia non christianis. Itaque & ridemur deum praedicantes iudicaturum. Sic enim & poetae & philosophi tribunal apud inferos ponunt & gehennam. Si comminatur quae est ignis archani subterraneam ad poenam thesaurus proinde decachinorum. Sic enim & pirrhi flegeton apud mortuos animus est: & si paradysum nominemus locum diuinae amenitatis: recipiendis sanctorum spiritibus destinatum: materia quadam igneque illius zonae a noticia orbis communis segregatum: Helisei campi fidem occupauerunt. Unde haec oro uos philosophis aut poetis tam consimilia non nisi de nostris sacramentis ut de prioribus. Ergo fideliora sunt nostra magisque credenda: quoque imagines quoque fidem inueniunt: si de suis sensibus. Iam ergo sacra nostra imagines posteriorum habebuntur: quod uerum forma non

sustinere nunq̄. n. corpus umbra aut ueritatē imago p̄cedit. Age iam si qs philosophus
affirmet: **ut ait Libertas** de sententia Pythagoræ hoīem fieri ex mulo. colubæ ex muliere
& in eam opinione oīa argumenta eloqui uirtute destorserit: nōne & sensum mouebit: &
fidem infiget: etiam ab aialibus abstinēdi. Propterea psuasum qs habeat ne forte bubulā
de aliquo pauo suo obsonet. At. n. christianus si de hoīe hoīem ipsumq; de Ga o gaium
reducere repromittat lapidibus magis nec saltem cædibus a populo exigetur: si quacūq;
ratio p̄cst animarū humanarū recipiendā: in corpora: cur nō in eandem substantiā re
deant cū hoc sit restitui id esse quod fuerat. Iam nō ipsæ sunt quæ fuerant: q̄a nō potuerūt
esse qd̄ nō erant: nisi desināt esse quod fuerant. Multis etiam locis exoptio opus erit: si ue
limus ad hāc p̄tem lasciuite: quis in quā bestiā reformari uidit: sed de nostra magis defen
sione qui p̄ponimus multo utiq; dignius credi hominem ex hoīe reditū: quēlibet p̄ quo
libet: dum eadē qualitas animæ in eandē restauretur conditionē: & si nō effigiem certe q̄a
ratio restitutionis destinatio iudicii est: necessario idem ipse qui fuerat exhibebitur: ut boni
seu cōtrarii meriti iudiciū a deo referat. Ideoq; repr̄sentabūtur & corpa: q̄a neq; pati q̄cūq;
p̄tēst aīa sola sine materia stabili. i. carne: eo quod oīno de iudicio dei pati debent. Animæ
nō sine carne meruerunt: intra q̄ omnia egerunt: sed quō inquis dissoluta materia exhiberi
p̄t. Cōsidera temetipsum o hō: & fidē rei inuenies. Recogita quid fueris ante q̄ esses utiq;
nihil: meminisses. n. si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras prius q̄ esses: idem nihil fueris cū
esse desieris: cur nō posses esse rursus de nihilo: eiusdē auctoris uoluntate: qui te uoluit eē
ex nihilo. Quid noui tibi eueniet: qui nō eras: factus es: cū itē nō eris: fies. Redderōnem
si potes: q̄ factus es: & tūc requires q̄ fies. Et tamē facilius utiq; fies quod fuisti aliq̄do: q̄a
æque nō difficile factus es: qd̄ nunq̄ fuisti aliq̄do. Dubitabitur credo de dei uiribus: q̄ tan
tū corpus hoc mūdi de eo q; fuerat: nō minus q̄ de morte uocatiōis & inanitatis imposuit
aīatum spūm oīum animarū animatore signatū: & ipsum humanæ resurrectionis exemplū
in testimoniū nobis. Lux quotidie interfecta resplendet: & tenebrę pari uice decedēdo suc
cedunt: sydera defuncta uiuescūt: t̄pa ubi finiuntur incipiūt: fructus consumātur & rede
unt: certe semina nō nisi corrupta & dissoluta fecūdus surgūt: oīa p̄uendo seruātur: oīa
de interitu reformantur. Tu homo tantū nomen si intelligas te uel de titulo Pythiæ dicens
dominum oīum morientū resurgentiū ue ad hoc morieris: ut p̄as ubicūq; resolutus fue
ris quacūq; te materia destruxerit hauserit aboleuerit i nihilum pdigerit: reddet te eius est
nihilū ipsum cuius & totū: ergo inqtis semp moriendū erit & semp resurgendū: si ita rex
dominus destinasset: ingratis expieris cōditionis tuę legem. At nūc nō aliter destinauit q̄
p̄dicauit: quę ratio uniuersitatē ex diuersitate cōposuit: ut oīa æmulis substātis sub uni
tate cōstarent ex uacuo ex solido ex aīali & inaīali ex cōp̄r̄hensibili & incōp̄r̄hensibili ex
luce & tenebris & ipsa uita & morte eadē æuū quoq; ista destinata distincta cōditione con
seruit: ut prima hęc pars ab exordio reę q̄ incolimus t̄pali ætate ad finē defluat. Sequens
uero q̄ expectamus in infinitā æternitatē p̄pagetur. Cū ergo finis & limes medius qui in
terhiat affuerit: ut etiā mūdi ipsius species trāsferatur: æque t̄pali: quæ illi dispositiōi eter
nitatis aulę uice opp̄ala est. tūc restituetur oē humanū genus ad expūgendū qd̄ i isto quo
boni seu mali meruit: & exinde dependēdum imensam æternitatis p̄petuitatē. Ideoq; nec
mors iam nec rursus ac rursus resurrectio. Sed erimus iidē qui nūc nec ali post dei quidē
cultores apud deū semp sup̄induti substātia p̄pria æternitatis. Prophanī uero & qui nō in
tegre ad deū in p̄na eque iugis ignis hēntes ex ipsa natura eius diuinā. s. submīstrationē
incorruptibilitatis. Nouerunt & philosophi diuersitatem arcani & publici ignis. Ita lon
ge alijs est qui usui humāo: alijs q̄ iudicio dei apparet: siue de cœlo fulmina stringēs: siue

de terra p̄ uertices montiū eructans: non. n. assumit quod exurit: sed dum erogat reparata
adeo manent mōtes semp̄ ardentes: & q̄ de cœlo rāgitur saluus est: ut nullo iā igni decine-
rescat: & hoc erit testimoniū ignis æterni hoc exemplū iugis iudicii pœnā nūtrietes mōtes
urū ur & durāt. Quid nocentes & dei hostes: hæc sunt quæ in nobis solis præsumptiōes
uocantur in philosophis & poetis sūmē sciæ & insignia ingenia. Illi prudentes: nos inepti.
Illi honorādi: nos irridendi: imo eo āplius & puniendi: falsa nūc sint q̄ tuentur: & merito
præsumptio: at tamē necessaria inepta: at tamen utilia. Si q̄dem meliores fieri cogūtur qui
eis credūt metu æterni supplicii: & spe æterni refrigerii: itaq; nō expedit falsa dici: nec inepta
haberi: quæ expedit uera præsumi nullo titulo dānari licet: quæ p̄ sunt oīno. In uobis itaq;
præsumptio est hæc ipsa quæ dānat utilia p̄ inde nec inepta eē possunt: certe & si falsa & ine-
pta: nulli tamē noxia: nā & multis aliis similia q̄bus nullas pœnas irrogatis uanis & fabu-
lofis inaccusatis & impunitis ut innoxii. Sed i eiusmodi. n. si utiq; irrisiōni iudicandū est:
nō gladiis & ignibus & crucibus & bestiis: de qua iniquitate se uicicia nō modo cæcū hoc uul-
gus exultat & insultat: sed & q̄dam urūm q̄bus fauor uulgi de iniquitate capratur: glorian-
tur nō q̄ si totum q̄d in nos potestis nostrū sit arbitriū certe si uelim christianus sum: tūc
ergo me dānabis si dānari uelim: cū uero quod in me potes nisi uelim nō petes. Jam mea
uolūtatē ē: q̄d potes nō tuæ potestatis: p̄ inde & uulgus uana de nostra uexatiōe gaudet:
p̄ inde. n. nostrū est gaudiū: quod sibi uindictam qui malūt dānari q̄ a deo excidere: cōtra
illi qui nos oderunt dolere nō gaudere debent cōsecutis nobis quod eligimus. Ergo inqui-
tis cur q̄rimini q̄ uos insequimur: si pati uultis cū diligere debeatis p̄ quos patimini q̄d uul-
tis plane uolumus pati: uerū eo more quo & bellū miles: nemo yppe libens patitur cū &
trepidare & piclitari sit necesse: tamē & præliatur oibus uiribus & uincens in prælio gaudet
qui de prælio q̄rebatur: quia & gloriā consequitur & prædā præliū est nobis q̄d puocamur
ad tribunalia ut illic sub discrimine capitis p̄ ueritate certemus. Victoria est autem p̄ quo
certaueris obtinere: ea uictoria habet & gloriā placendi deo: & prædā iuuenti in æter-
num: sed obducimur certe cū obtinimus: ergo uicimus cū occidimur: deniq; euadimus
cū obducimur. Licet nūc sarmenticios & semassios appelletis: quia ad stipitem dimidiū al-
sis reuincti sarmentoz; ambitu exurimur. Hic est habitus uictoriae nostræ. Hæc palmata
uestis: tali curru triumphamus: merito itaq; uictis non placemus: p̄pterea. n. desperari &
perditi existimamur. Sed hæc desp̄atio & p̄ditio pœne uos in causa gloriæ & famæ uexillū
uirtutis extollunt. Mutuis dextram suā libens in ara reliquit: o sublimitas animi. Empe-
docles totum sese atheniensū ethneis incendiis donauit: ro uigor mentis. Aliqua Cartha-
ginis cōditrix rogo se secundū matrimoniū dedit: o preconiu castitatis Regulus ne unus
pro multis hostibus uiueret toto corpore cruce paritur: o uir fortis & in captiuitate uicto-
rem. Anaxarchus cum in exitum præsanę pilo coniunderetur. tunde tunde aiebat Anaxar-
chi solem. Anaxarchū. n. non tundis o philosophi magnanimitatem qui tali de suo exitu
etiam iocabatur: omitto qui cū gladio proprio alioque genere mortis mitiore de laude pe-
pigerunt. Ecce. n. & tormentoz; certamina coronātur a uobis. Attica meretrix carnifice iā
fatigato: postremo linguā suā comestā in faciem tyrāni sequentis expuit. ut expueret & uo-
cem ne cōiuratos cōfiteri posset. si etiā uicta uoluisset zeno Elates cōsultus a Dionysio. q̄d
nā philosophia præstaret cū respondisset cōtemptū mortis impassibilis flagellis tyrāni obie-
ctus sententiā suā ad mortem usq; signabat. certe laconū flagella sub oculis etiā hortantiū
p̄p̄inquoꝝ accerbata tantū honor est tollerātiq; deinde cōferunt q̄tum sanguinis suderint
o gloriā licitam q̄a humanam cui nec præsumptio p̄dita: nec p̄suasio desp̄ata reputatur i
cōtemptu mortis & atrocitatis oimodei cui tantū p̄ patria. p̄ impio. p̄ amicitia pati p̄

missum est: quantum p̄ deo nō licet: & tamen illis omnibus & statuas diffunditis: & im-
gines, inscribitis: & titulos inciditis in eternitatem: quantum de monumentis potestis sci-
licet prestatis: & ipsi quodammodo mortuis resurrectiōem hanc q̄ ueram a deo sp̄ati si p̄
deo patiat̄ infans est. Sed hoc agite boni præsides meliores multo apud populum si il-
lis christianos imolaueritis: crutiare: torquete: dānate: atterite nos. Probatio est. n. innocē-
tiæ nostrę iniquitas uestra. Ideo nos hęc pati Deus patitur. Nā & p̄xime ad lenonem dam-
nando christianam potius q̄ ad leonem confessi estis labem pudicitię apud nos atrociorē
omni p̄cna & omni morte reputari: nec quicq̄ tamē p̄fuit. Exq̄sitor quæq̄ crudelitas ue-
stra illecebra est magis sectæ. Plures efficimur quotiens metimur a uobis. Senten est san-
guis christianorū: multi apud uos ad tollerantiam doloris & mortis hortantur: ut Cicero
in tusculanis: ut Seneca in fortuitis: ut Diogenes: ut Pyrron: ut Galinicus. Nec tamē tan-
tos inueniunt uerba discipulos: quātos christiani factis docendo. Illa ipsa obstinatio q̄ ex
probat̄ magistra est. Quis. n. non contemplatione eius concutitur ad req̄rendum qd̄ in
tus in re sit? Quis nō ubi requisit̄ accedit: ubi accessit pati exoptat: ut dei gratiam redi-
mat: ut omnem ueniam ab eo compensatiōe sanguinis sui expediat: omnia enim huic ope-
ri delicta donātur. Inde est q̄ ibidem sententiis uestris gratias agimus: ut est æmulatio di-
uinę rei & humanę: cum dānamur a uobis a deo absolui mur. . F I N I S.

Impressum Venetiis per Bernardinum Benalium.

Item Sermo pulcherrimus de Vita eterna. Caput. xlvii.

Icut dicit Augustinus. Beata est uita cum id quod hominibus optimum est ha-
betur & amatur. Si alicui nunciaretur q̄ esset heres alicuius magne possessionis
uel hereditatis. unde magnus honor sibi uel suis posset euenire. multum gaude-
ret & magnas expensas faceret & poneret se in multis miseriis & transiret maria & mōtes
ut cito ueniret ad hoc. Et si dimitteret se exhereditari. accideret exprauitate magna & defe-
ctu cordis. Deus autem nunciat amicis q̄ sunt heredes uite & regni eterni. Iob. xxxvi. An
nunciat amico quoniam possessio eius sit. s. q̄ habeat ibi ius. & q̄ ad eam possit ascendere:
nisi ex prauitate cordis & defectu p̄dat. Super hoc expauit cor meum factum in tali excelsu
quasi motum de loco suo. Parum fuit q̄ saltaret de uentre ob sui desiderium. Vita eter-
na debetur nobis iure hereditario. Turpe est cum terra aliqua uenditur si ab eis qui nō sunt
de cognitiōe ematur. Sicut nos omnes sumus fratres christi. unde hereditatem regni celo-
rum quam uenditioni exponit emere debemus. Hier. xxxii. Eme agrum meum qui est in
anathot. tibi enim competit iure propinquitatis. Item libenter dicitur res emi in qua quis
nec falli potest nec damnificari. Tale est regnū celorum q̄ tūcunq̄ cōstet. Prouer. vlti. Cō-
siderauit agrum & emit illum. Et sequitur. Gustauit & uidit quoniam bona est negotia-
tio eius. Item deus multum ostendit eternam uitam uel gratiam ualere & magnā esse quā
do eam tam care uendit amicis quos nullo modo deciperet. Petrus emit eam martirio cru-
cis. Paulus amputatione capitis: & sic de aliis. Ipse enim filius dei emit eam amicis suis ef-
fusiōe sanguinis sui. Magna ergo insania uidetur illi qui credit ad melius fore habere uinū
q̄ filius uel serui domus uel etiā paterfamilias. Sic q̄ paradysum ad melius fore uult hēre q̄
scti uel ipse christus. Lu. vlti. Nōne oportuit christū pati. &c. Greg. Quis sctōrū sine tribu